

Hvorfor sosialisme?

**Hatet lever
i Kosovo**

OSLO (NTN) - Det er fortsatt
uten styrke i Kosovos
konflikt. Det er fortsatt
uten styrke i Kosovos
konflikt. Det er fortsatt
uten styrke i Kosovos
konflikt.

★ **Opprørhefte 1 - 2004**

Hvorfor sosialisme? Dette er nummer en RVs Opprørhefter, laga av RVs studieutvalg. Redaktører for heftet: Kristine Nybø, leder av Studieutvalget og Johanne Bergkvist, Opprørredaktør. Øystein Hørgmo har tatt alle illustrasjonsbilder.

RØD VALGALLIANSE

INNHold

side 3: Ingen praksis uten teori

Av Kristine Nybø

side 4: Hvorfor sosialisme?

Av Albert Einstein

side 10: Demokratisk husholdning i stedet for markedets diktatur

Av Anders Axelson

side 18: En sosialistisk utregning

Av Paul Cockshott & Allin Cottrell

side 26: Sosialismens to sjeler

Av Hal Draper

side 55: Noter og ordforklaringer til

Sosialismens to sjeler

Ta kontakt med RV!

Osterhausgata 27

0183 Oslo

Tel: 22 98 90 50

Fax: 22 98 90 55

Epost: rv@rv.no

Internett: www.rv.no

Ingen praksis uten teori -ingen teori uten praksis!

RV ER ET RELATIVT UNGT PARTI. For 31 år siden det ble oppretta som AKPs valgfront, og i 1991 ble det et selvstendig, uavhengig parti. I alle disse årene har RV hatt en omfattende aktivitet bl. a i kommunestyre, mot norsk EU medlemskap og norske myndigheters stadig økende krigsdeltakelse i andre land. På disse områdene har RV utviklet politikk og utgitt studiehefter. Jørn Magdahls hefte om EU som kom ut året før EU-avstemminga i 1994, Finn Olav Rolijordes Kraftkokebok, anti-krigsheftet fra høsten 2001 og Erling Folkvords hefte "Hverdagsforskjeller i Oslo bystyre" er gode eksempler på at RV makter å utvikle teori på områder vi jobber med.

STUDIEUTVALGET I RV ØNSKER imidlertid at RV skal ta et skritt videre og utgi studiehefter også på prinsipielle og allmenngyldige spørsmål som er sentrale for revolusjonære sosialister: sosialisme, klasseanalyse, partiteori og økonomi for å nevne noen. Det første heftet i det som forhåpentligvis skal bli en serie med studiehefter er viet til spørsmålet om sosialisme. Målet vårt er ikke å "legge linja" i spørsmålet om sosialisme, men å introdusere RV'ere for kjente og ukjente sosialistiske teorier og få i gang en fruktbar debatt.

VI HAR VALGT UT FEM TEKSTER i første omgang. Den første teksten i heftet er skrevet av den ikke ukjente Albert Einstein, det er dessverre

et lite kjent faktum at han var sosialist. Einstein stiller et grunnleggende spørsmål for alle sosialister: - Hvorfor sosialisme?

DE NESTE TO ARTIKLENE bør leses i sammenheng. de er hentet fra det svenske tidsskriftet Clarté (nr 1 2000) og argumenterer på en uvanlig konkret måte for hvorfor en sosialistisk planøkonomi er både mulig og ønskelig. Anders Axelsons tekst "Demokratisk hushållning i stället för marknads diktatur" introduserer oss for W. Paul Cockshotts og Allin Cottrells bok "Towards a new socialism" som kom ut i 1993. Den påfølgende artikkelen "En socialistisk utråkning" er skrevet av W. Paul Cockshotts og Allin Cottrells. De skisserer så konkret hvordan sosialismen kan organiseres at teoriene deres er egnet til å få i gang nye diskusjoner om sosialismen samtidig som den på ingen måte er ukontroversiell eller fullkommen.

SIST, MEN IKKE MINST inneholder studieheftet også "socialismens to sjeler" av Hal Draper. Det er en velskrevet og overbevisende argumentasjon for hvorfor sosialismen må komme nedefra, og hvorfor han mener at sosialdemokratiet, stalinismen og anarkismen har alvorlige svikter i forhold til dette.

Kristine Nybo, RVs studieutvalg

★ Hvorfor sosialisme?

Tekst: Albert Einstein

Er det tilrådelig for en som ikke er ekspert i økonomi og samfunnsforhold å uttrykke synspunkter på emnet sosialismen? Jeg tror at det er det av mange grunner.

SOSIALISMENS KRISE i dag gjelder innholdet La oss først vurdere spørsmålet ut fra den vitenskapelige kunnskapens synsvinkel. Det kan se ut som om det ikke er noen avgjørende metodologiske forskjeller mellom astronomi og økonomi: vitenskapsfolk på begge områder prøver å oppdage lover som kan brukes generelt på en definert gruppe fenomener slik at man kan gjøre de gjensidige sammenhengene mellom disse fenomenene så forståelige som mulig. Men i virkeligheten finnes slike metodeforskjeller.

Oppdagelsen av generelle lovmes-sigheter på det økonomiske området vanskeliggjøres av den omstendighet at observerte økonomiske fenomener ofte blir påvirket av mange faktorer som er svært vanskelige å granske hver for seg. I tillegg, erfaringene som er akkumulert siden begynnelsen på den såkalte siviliserte perioden i menneskehetens historie har – som kjent – blitt sterkt påvirket og begrensa av årsaker som på ingen måte kun er økonomiske av natur. For eksempel var de fleste av de store statene gjennom tidene avhengige av erobringer for sin eksistens. Det erobrende folket etablerte seg, gjennom lovverk og økonomi, som den privilegerte klassen i det erobrete landet. De etablerte et monopol over landeiendom og utpekte et preste-

skap fra sine egne rekker. Prestene som kontrollerte utdanningen, gjorde klasse-delinga i samfunnet til en permanent institusjon og lagde et verdisystem som folket deretter, stort sett ubevisst, ble ledet av i sin sosiale adferd. Men den historiske tradisjon er så å si fra i går; intet sted har vi i realiteten kommet forbi det som Thorstein Veblen kalte «plyndringsfasen» i menneskelig utvikling. De observerbare økonomiske kjensgjerningene og de lovene som vi kan utlede fra dem, hører til denne fasen og er ikke anvendbare på andre faser. Siden den virkelige misjonen til sosialismen er å komme videre forbi plyndringsfasen i menneskehetens utvikling, kan økonomisk vitenskap i sin nåværende tilstand kaste lite lys over det framtidige sosialistiske samfunnet.

FOR DET ANDRE, sosialismen har en sosialistisk mål. Mens vitenskap ikke kan lage mål og i enda mindre grad gi disse til menneskene. Vitenskap kan i beste fall gi midlene som kan tas i bruk for å oppnå bestemte mål. Men sjølve målsettingene lages av personligheter med høye etiske idealer og – forutsatt at disse ideene ikke er dødfødte, men sentrale og levende – målsettingene blir adoptert og realisert av de mange menneskene som, dels uten å vite det, avgjør samfunnets

langsomme evolusjon.

Av disse grunner må vi være forsiktige med å overvurdere vitenskap og vitenskapelige metoder når det gjelder menneskelige problemer; og vi må ikke anta at det bare er ekspertene som har rett til å uttale seg i spørsmål om samfunnets organisering.

Utallige er stemmene som i den siste tida har hevdet at menneskesamfunnet nå gjennomgår en krise, at dets stabilitet har blitt sterkt ødelagt. Det er typisk for en slik situasjon at individer føler likegyldighet overfor eller til og med motvilje mot gruppen, om den er stor eller liten, som de hører til. For å billedliggjøre det jeg mener, la meg fortelle om en personlig erfaring. Her forleden diskuterte jeg med en intelligent og hyggelig mann truselen fra nok en krig som slik jeg ser det, ville sette menneskehetens eksistens alvorlig i fare, og jeg bemerket at kun en overnasjonal organisasjon kunne gi beskyttelse fra en slik fare. Hvorpå min be-

søkende, meget rolig og kjølig sa til meg: «Hvorfor er du så veldig mot at menneskerasen skal forsvinne?»

JEG ER SIKKER PÅ at for så kort tid siden som et århundre ville ingen med så lett sinn ha uttalt noe sånt. Dette er en uttalelse fra en mann som forgjeves har strevd etter å oppnå innvendig likevekt og som mer eller mindre har gitt opp håpet om å lykkes. Dette er en uttalelse fra en vond ensomhet og isolasjon som så mange mennesker lider under i disse dager. Hva skyldes dette? Finnes det en utvei?

Det er lett å reise slike spørsmål, men vanskelig å besvare noenlunde sikkert. Jeg må likevel prøve så godt jeg kan, til tross for at jeg er meget bevisst det faktum at våre følelser og vår streben ofte er motsigelsesfulle og obskure og at de ikke kan uttrykkes i enkle formler.

Mennesket er samtidig både et enkeltstående vesen og et sosialt vesen. Som et enkeltstående vesen prøver det

Albert Einstein: Hvorfor sosialisme?

å beskytte sin egen eksistens og eksistensen til sine nærmeste, å tilfredsstille sine personlige ønsker og å utvikle sine medfødte evner. Som et sosialt menneske søker det etter å oppnå anerkjennelse og medfølelse fra sine medmennesker, å dele deres gleder, å gi dem trøst i sorgen og å forbedre deres livsbetingelser. Bare eksistensen av disse ulike, ofte motsigende, bestrebelse, forklarer menneskets spesielle karakter, og deres spesifikke kombinasjon bestemmer i hvilken utstrekning et individ kan oppnå indre likevekt og kan bidra til samfunnets vel. Det er klart mulig at den relative styrken til disse to drivkreftene i hovedsak er bestemt gjennom arv. Men personligheten som til slutt oppstår blir i det store og hele formet av miljøet som enkeltmennesket tilfeldigvis befinner seg i under sin utvikling, av samfunnsstrukturen det vokser opp i, av det bestemte samfunnets tradisjoner, og av dets holdninger til bestemte typer adferd.

DET ABSTRAKTE BEGREPET «samfunn» betyr for det enkelte mennesket summen av dets direkte og indirekte forhold til sine medmennesker og til alle mennesker i tidligere generasjoner. Individet evner å tenke, føle, streve og arbeide sjølstendig; men det er så avhengig av samfunnet – i sin fysiske, intellektuelle og følelsesmessige eksistens – at det er umulig å tenke seg det, eller forstå det utenfor samfunnets rammeverk. Det er «samfunnet» som skaffer mennesket mat, klær, et hjem, arbeidsredskaper, språk, tankesett, og mesteparten av tankene; dets liv er gjort mulig gjennom arbeidet og det som er oppnådd av de mange millioner fra fortid og nåtid som alle gjemmes i det lille or-

det «samfunn».

Det er derfor åpenbart at individets avhengighet av samfunnet er et naturbestemt faktum som ikke kan fjernes – akkurat slik det er for bier og maur. Mens hele livsprosessen til maur og bier er bestemt til minste detalj av rigide, arvebestemte instinkter, er de sosiale mønstrene og mellommenneskelige relasjoner veldig variable og åpne for endring.

Hukommelsen, evnen til å lage nye kombinasjoner, den muntlige kommunikasjonens gave har muliggjort en utvikling mellom mennesker som ikke er diktert av biologiske nødvendigheter. Denne utviklingen manifesterer seg i tradisjoner, institusjoner og organisasjoner; i litteratur, i det som er oppnådd i vitenskap og teknologi; i kunstverk. Dette forklarer hvordan det har seg at mennesket på et vis kan påvirke sitt liv gjennom sin egen adferd og at i denne prosessen spiller bevisst tenking og ønskemål en rolle.

Mennesket får ved fødselen, gjennom arv, en biologisk sammensetning som vi må regne med er fast og uforanderlig, inklusive de naturlige drifter som er karakteristiske for menneskearten. I tillegg til dette får mennesket i løpet av sin levetid, en kulturell sammensetning som det adopterer fra samfunnet gjennom kommunikasjon og gjennom mange andre typer krefter.

Det er den kulturelle oppbyggingen som, etter hvert som tida går, blir underlagt endring og som i veldig stor grad bestemmer forholdet mellom individet og samfunnet. Gjennom sammenlignende undersøkelser av såkalte primitive samfunn har moderne antropologi lært oss at menneskets sosiale adferd kan variere svært mye, alt avhengig av de domi-

”Vi må være forsiktige med å overvurdere vitenskap og vitenskapelige metoder når det gjelder menneskelige problemer”

Albert Einstein

nerende kulturelle mønstre og hva slags type organisering som dominerer samfunnet. Det er på dette de som strever etter å forbedre menneskets lodd kan basere sine forhåpninger: menneskene er ikke dømt av sin biologiske oppbygging til å utrydde hverandre eller å måtte leve under den stadige trusselen om en grusom sjølpåført skjebne.

DERSOM VI STILLER OSS spørsmålet hvordan samfunnets struktur og menneskets kulturelle holdninger burde endres for å gjøre livet til menneskeheten så tilfredsstillende som mulig, må vi hele tida være bevisst det faktum at det er bestemte forhold som vi ikke kan endre. Som tidligere nevnt er menneskets biologiske natur praktisk talt ikke foranderlig. Dessuten har teknologisk utvikling og befolkningsmessige endringer fra de siste århundrene skapt betingelser som er her for å bli. I relativt tettboende befolkninger, som er avhengig av produkter for sin fortsatte eksistens, er en ekstrem arbeidsdeling og et høyt sentralisert produksjonsapparat helt nødvendige. Den tida som i ettertid virker svært idyllisk, da individer eller relativt små grupper kunne være helt sjølberga, er borte for alltid. Det er kun en liten overdrivelse å si at menneskeheten allerede i dag utgjør et globalt produksjons- og forbrukssamfunn.

Jeg har nå nådd fram til det punktet der jeg kort kan indikere det som for meg utgjør essensen i vår tids krise. Det gjel-

der forholdet mellom individet og samfunnet. Individet har blitt mer bevisst enn noensinne om sin avhengighet av samfunnet. Men det opplever ikke denne avhengigheten som en positiv verdi, som en organisk forbindelse, som en beskyttende kraft, men heller som en trussel mot dets naturgitte rettigheter eller til og med mot dets økonomiske eksistens. Dessuten blir dets posisjon i samfunnet slik at de egoistiske driftene i dets konstitusjon kontinuerlig framheves, mens dets sosiale drifter, som av naturen er svake, svekkes stadig mer. Alle mennesker, uansett posisjon i samfunnet lider under denne forringelsesprosessen. Uten å vite det er de fanger av sin egen egoisme og føler seg usikre, ensomme og snytt for den naive, enkle og usofistikerte nytelsen av livet. Mennesket kan kun finne mening i livet, så kort og utsatt som det er, gjennom å ofre seg for samfunnet.

DET ØKONOMISKE ANARKIET til dagens kapitalistiske samfunn er, i mine øyne, det ondes virkelige kilde. Foran oss ser vi et digert samfunn av produsenter hvis medlemmer uavlatelig strever etter å ta fra hverandre fruktene av deres felles arbeid – ikke ved hjelp av makt, men stort sett i samsvar med lovbestemte regler. I denne forstand er det svært viktig å forstå at produksjonsmidlene – det vil si den totale produktive kapasiteten som trengs for å produsere forbruksvarer så vel som nye kapitalvarer – helt lovlig kan være,

Albert Einstein: Hvorfor sosialisme?

og for det meste er, den private eiendommen til enkeltindivider.

For enkelhetens skyld vil jeg i det følgende kalle alle som ikke er med på å eie produksjonsmidler for «arbeidere» – til tross for at dette ikke samsvarer helt med den vanlige bruken av begrepet. Eieren av produksjonsmidlene er vanligvis i en posisjon der han kan kjøpe arbeidskrafta til arbeideren. Gjennom å bruke produksjonsmidlene produserer arbeideren nye produkter som blir kapitalistens eiendom.

DET ESSENSIELLE POENGET i denne prosessen er forholdet mellom det arbeideren produserer og det han betales, begge målt i virkelige verdier. Så fremt som arbeidskontrakten er «frivillig», er det arbeideren mottar ikke avgjort av den virkelige verdien til produktene han produserer, men av hans minimumsbehov og av kapitalistenes behov for arbeidskraft i forhold til antall arbeidere som konkurrerer om jobbene. Det er viktig å forstå at til og med i teorien blir ikke arbeiderens

lønn bestemt av verdien til hans produkt.

Privat kapital tenderer mot å bli konsentrert på få hender, delvis på grunn av konkurranse mellom kapitalistene og delvis fordi teknologisk utvikling og den økende arbeidsdelinga fremmer dannelsen av større produksjonsenheter på bekostning av de mindre. Konsekvensen av disse utviklingstrekka er et oligarki av privat kapital hvis enorme makt ikke kan kontrolleres effektivt av et demokratisk organisert politisk samfunn. Dette er sant siden medlemmene av de lovgivende forsamlingene blir utvalgt av partier som stort sett er finansiert eller på annen måte er under innflytelsen av private kapitalister som praktisk sett skiller velgermassen fra lovgivningen.

Konsekvensen er at folkets representanter faktisk ikke i tilstrekkelig grad beskytter interessene til de underprivilegerte deler av befolkningen. Under de rådende forholda, kontrollerer dessuten private kapitalister uunngåelig, direkte eller indirekte de viktigste informasjonskildene (presse, radio, undervisning). Det er derfor uhyre vanskelig, og i de fleste tilfeller ganske umulig, for det enkelte samfunnsmedlem å finne fram til objektive svar og til å bruke sine politiske rettigheter på en fornuftig måte.

Forholdene som råder i en økonomi basert på privat eiendom av kapital er derved karakterisert med to hovedprinsipper. For det første: produksjonsmidler er i privat eie og eierne disponerer dem etter eget ønske; for det andre: arbeidsavtalen er frivillig. Naturligvis finnes det ikke et rent kapitalistisk samfunn i denne forstand. Særlig bør det noteres at arbeiderne har, gjennom lange og bitre politiske kamper oppnådd forbedringer av «den

frivillige arbeidskontrakten» for visse kategorier arbeidere. Men sett under ett er det ikke stor forskjell mellom «ren» kapitalisme og dagens kapitalisme.

PRODUKSJONEN ER FOR PROFITT, ikke for bruk. Det er ingen sikring av at alle de som kan og ønsker å arbeide alltid vil være i en posisjon der de vil finne sysselsetting; en «hær av arbeidsløse» eksisterer nesten alltid. Arbeideren er alltid redd for å miste jobben. Ettersom arbeidsløse og lavtbetalte arbeidere ikke gir et profittabelt marked, blir produksjonen av forbruksvarer holdt tilbake og stor nød blir konsekvensen. Teknologisk framgang fører ofte til mer arbeidsløshet heller enn mindre arbeidsbyrde for alle. Profittmotive, sammen med konkurransekampen mellom kapitalistene er ansvarlig for en ustabilitet i akkumulasjonen og bruken av kapital som fører til depresjoner som blir stadig mer alvorlige. Ubegrensa konkurranse fører til omfattende ødsling med arbeidskraft og til forkrøpling av enkeltindividenes sosiale samvittighet, som tidligere nevnt.

Denne forkrøplingen av enkeltindividene synes jeg er kapitalismens verste onde. Hele vårt utdanningssystem lider under dette ondet. En overdreven konkurranseholdning blir innprentet i studenten, som blir trent opp til å dyrke havesyke som forberedelse av hans framtidige karriere.

Jeg er overbevist om at det kun er en måte å eliminere disse alvorlige ondene på, nemlig ved å etablere en sosialistisk økonomi sammen med et undervisningssystem som er orientert mot samfunnsmessige målsettinger. I en slik økonomi er produksjonsmidlene eid av samfunnet sjøl og blir brukt på en planmessig måte.

EN PLANLAGT ØKONOMI som justerer produksjonen etter samfunnets behov, vil fordele arbeidet som må utføres blant alle dem som kan arbeide og vil garantere et utkomme til hver enkelt mann, kvinne og barn. Utdanninga av individet ville, foruten å utvikle den enkeltes indre evner, prøve å utvikle ham til å ha en ansvarsfølelse for sine medmennesker, i stedet for glorifisering av makt og vellykkethet som i vårt nåværende samfunn.

Det er likevel nødvendig å huske på at en planlagt økonomi ennå ikke er sosialisme. En planlagt økonomi som sådan kan skje samtidig med trelbinding av individet. For at sosialismen skal lykkes, må noen svært vanskelige sosiopolitiske problemer løses: hvordan er det mulig, med tanke på den omfattende sentralisering av politisk og økonomisk makt, å hindre byråkratiet fra å bli for stort og allmektig. Hvordan kan man beskytte individets rettigheter og dermed sikre en demokratisk motvekt til byråkatiets makt?

Klarhet når det gjelder våre mål og sosialismens problemer er av største viktighet i vår overgangsperiode. Ettersom en fri diskusjon av disse problemene, uten hindringer, under de nåværende forhold er kraftig tabubelagt, synes jeg at etableringen av dette tidsskriftet (Monthly Review, oversetters merknad) er et viktig bidrag til offentligheten.

ALBERT EINSTEIN (1879-1955) var sveitsisk fysiker. Denne artikkelen ble opprinnelig utgitt i den første utgaven til Monthly Review, mai 1949. Monthly Review er et marxistisk tidsskrift utgitt i New York, USA. Norsk utgave trykt i Røde Fane 4/2002.

★ Demokratisk hushållning i stället för marknadens diktatur

Tekst: Anders Axelsson

Radikal demokrati och effektiv planering. Det måste vara den principiella grunden för socialismen. Och det är genomförbart. Anders Axelsson presenterar de brittiska samhällsvetarna Paul Cockshotts och Allin Cottrells modell för en fungerande planekonomi.

"MED SOVJETUNIONENS sammanbrott har socialismen i praktiken visat sig vara ett misslyckat samhällssystem". Det råder bred uppslutning i den politiska och ekonomiska debatten kring detta påstående. Alla som envisas med att kalla sig socialister är tvingade att på något sätt förhålla sig till det. Det räcker knappas med att bara hänvisa till kapitalismens eländighet. Vi socialister måste också kunna formulera trovärdiga alternativ.

Ett osedvanligt konstruktivt inlägg i debatten är W. Paul Cockshotts och Allin Cottrells *Towards a new socialism* (Spokesman, Nottingham, England). Deras bok utkom redan 1993 men väckte då ingen uppmärksamhet. Den är en genomarbetad kritik av borgerliga såväl som s.k. marknadssocialistiska argument mot möjligheten till en demokratisk planekonomi. Cockshott och Cottrell belyser den revolutionära socialismens möjligheter i ljuset av de ryska och kinesiska revolutionernas utveckling. De räds inte heller att göra

upp med svaga sidor hos den klassiska marxismen.

En del idealistiska marxister har hävdad att Sovjetunionen aldrig var någon socialistisk stat eftersom där inté rådde demokrati. Det är en ovetenskaplig hållning, enligt Cockshott och Cottrell. Man måste kunna tänka sig olika socialismer. Det sovjetiska samhället hade många negativa och problematiska sidor. Just därför är misslyckandet så viktigt för marxistiska socialister. Enligt Cockshott och Cottrell baserades den sovjetiska ekonomin på ett helt annorlunda sätt att bestämma merproduktionen än under kapitalismen. I den sovjetiska planeringen bestämde man med politiska beslut proportionerna mellan å ena sidan merproduktionsdelen – dvs. den del som kunde användas till investeringar – och å andra sidan den socialt nödvändiga delen av produktionen, den som gick till konsumtion och livsuppehälle. Denna beslutsmodell är i linje med Marx föreställningar om "samhälleliga beslut". Med den viktiga

skillanden att Marx tänkte sig detta i en radikal demokrati.

Detta är också den viktigaste lärdomen av det sovjetiska misslyckandet. Den principiella grunden för en ny socialism måste vara radikal demokrati i kombination med effektiv planering. Utan demokrati kommer ledarna snabbt ta till tvångsmetoder för att säkra en merproduktion, och om tvånget senare skulle mildras kommer det mycket snart resultera i stagnation. Precis detta hände i det forna östblocket. Och förutsättningen för ett effektivt planeringssystem är en öppen debatt och möjlighet att experimentera med olika metoder.

Marx, Engels och Lenin var alltid mycket starkare i sin kritik av kapitalismen än i att utveckla teorier om ekonomisk och politisk organisation i det socialistiska framtidssamhället. Men socialismen kommer aldrig att vinna någon bredare tilltro om vi inte någorlunda i detalj kan redovisa principerna för hur detta samhälle ska se ut. Cockshot och Cottrell argumenterar för en bestämd modell: det jämlika samhället uppnås bäst med en kooperativt planerad social ekonomi under en direktdemokratisk konstitution.

ETT AV SOCIALISMENS huvudmål har alltid varit att upphäva de stora ojämlikheterna i det kapitalistiska samhället. Grunden för det ojämlika samhället är exploateringen. Människor erhåller inte lön som motsvarar deras arbetsinsatser.

Idéerna om hur den samhällsliga ojämlikheten i ekonomiska termer ska avskaffas är inte nya. Den socialistiska grundtanken har alltid varit att det rättvisa samhället måste bygga på principen att de som arbetar ska ha fullständig tillgång till frukterna av sina mödor. Endast

arbete kan vara en legitim inkomstkälla (för de som är arbetsföra). Den stora fördelen med denna princip är att den erbjuder en enhetlig grund för ett helt system, inte bara för den ekonomiska organisationen, utan också en helt ny rättslig, moralisk och social ordning. Detta förutsätter ett monetärt system byggt på arbetstid i stället för på godtycke och meningslösa valutaenheter som pund, dollar eller ecu. Människor bör avlönas med arbetstimmar i stället för pengar i slutet av veckan. Betalningen för varor och tjänster bör också ske i termer av arbetstid. En ekonomi grundad på tid-priser innebär även att man bygger in den demokratiska idén om mänsklig jämlikhet i själva systemet. Cockshott och Cottrell menar i Marx efterföljd att det penning- och varulösa samhället är fullt möjligt att förverkliga.

I den marxistiska traditionen har arbetsvärdeleläran ofta ansetts vara en del av analysen av kapitalismen, men utan större relevans för socialismen. Men värde existerar i varje samhälle med en social arbetsdelning. Frågan är bara hur värdet manifesterar sig i en socialistisk ekonomi. Måste det visa sig indirekt genom ett bytesvärde eller kan det uppenbara sig som en relation mellan arbetstider?

INGET SOCIALISTISKT LAND har lyckats förverkliga Marx idéer om ett penninglöst system där man i stället bokför mängden arbetad tid. Marx kritiserade visserligen utopiska socialister som John Gray, Proudhon och Rodbertus för deras idéer om arbetskrediter. Marx hade helt rätt i sin kritik, enligt Cockshott och Cottrell. Proudhon och de andra hade en naiv föreställning att arbetskrediterna skulle verka i en fortsatt privat ekonomi där ut-

Anders Axelson: Demokratisk husholdning...

bud och efterfrågan var styrande principer.

MEN ARBETSKREDITEN skulle däremot vara ett kraftfullt instrument i en samhällskontrollerad ekonomi. Där är arbetet "socialt" i en omedelbar betydelse genom att vara underställt en redan etablerad central plan. Här är beräkningen av arbetets andel i varorna ett avgörande element i planeringsprocessen. Och hur resurser ska fördelas i linje med föränderliga sociala behov och prioriteringar avgörs genom gemensamma beslut. Det är nu en sak att på filosofisk grund hävda alla människors jämlikhet. Men i praktiken kan vi inte förneka att det finns avgörande skillnader mellan människor i förmåga och kunskaper att utföra olika arbeten. Måste då detta faktum leda till uppfattningen att klassamhället är en nödvändighet?

Cockshott och Cottrell går grundligt igenom argumenten. Varför ska t.ex. högutbildade ha mer betalt? Ska det verkligen ses som ett "offer" att gå vidare till högre studier i stället för att direkt efter skolan gå ut i produktionen. Människor med utbildning får oftast mindre slitsamma och mer kreativa arbeten. I ett socialistisk samhälle skulle naturligtvis studier inte heller finansieras genom privata lån utan lön efter arbetstimme skulle tillämpas här precis som inom alla andra sektorer i samhället. Under kapitalismen använder man sig effektivt av arbetslösheten för att tvinga folk till arbeten där det råder brist. En grundläggande princip i ett socialistiskt samhälle måste vara den fulla sysselsättningen. Faktum kvarstår dock: vissa jobb är mindre trevliga än andra. Socialistiska

samhällen måste ta ställning till om problemet ska lösas genom förbättringar av arbetsförhållandena och kvalitén på arbetet eller genom högre löner som lockar folk till de riskfyllda och skitiga jobben. Det skulle bli en politisk fråga. V]`acjtxwxÅr inte risken stor att arbetseffektiviteten går förlorad när det socialistiska samhället garanterar alla medborgare arbete? Cockshott och Cottrell tror att en kvalitativt annorlunda arbetsmoral kommer att uppstå i ett jämlikt demokratiskt samhälle där alla arbetar för det gemensamma goda. Men det vore naivt att tro att detta löser alla problem. Med inspiration från arbetspoängssystemet i Kinas tidigare folkkommuner skissar författarna här ett demokratiskt system med nivåer på arbetsproduktiviteten (fortfarande beräknad på arbetstiden), där man frivilligt eller på instiftan av kollektivet kan välja att lägga sig på en högre eller lägre nivå. Med detta skulle naturligtvis följa lägre eller högre tilldelning av arbetskrediter. Med en sådan gradering skulle den högpresterande arbetarens bidrag få sitt erkännande och uppskattning samtidigt som plankommittéen skulle få mer korrekt information om hur den samhälleliga produktionen ska beräknas.

HUR SKA MAN DÅ i en planhushållning värdera kvalificerat arbete i förhållande till enkelt arbete? Det principiella resonemanget är det klassiskt marxistiska: En arbetstimme från en kvalificerad arbetare måste betraktas som ett sammansatt arbete, som en multipel av ett okvalificerat arbete, och multiplikatorn är inte godtycklig utan helt enkelt beroende av de kostnader som krävs för att skaffa kvalifikationen. Samhället har redan mött

den extra kostnaden genom att avlöna arbetarens utbildning, så det finns ingen anledning att betala högre lön. Men multipeln för kvalificerat arbete är viktig för att utarbeta statistik för de verkliga samhälleliga kostnaderna för olika projekt. En uppgift som kräver kvalificerad arbetskraft är mer kostsam för samhället även om de utbildade arbetarna betalas samma löner som deras mer okvalificerade kamrater.

I HISTORIENS LJUS kan vi se att det egentligen bara var i Kina under kulturrevolutionen som man på allvar tog upp kampen mot lönedifferentieringen. I de flesta andra socialistiska länder stod frågan om att övergå till ett betalningssystem beräknat på arbetstimmar över huvud taget inte på dagordningen.

Enligt Cockshott och Cottrell bör alltså den samhälleliga rationella ekonomiska kalkylen grundas på arbetstiden. Detta kommer inte bara att främja social rättvisa utan även den tekniska utvecklingen. De menar vidare att detta inte bara är en allmänt trevlig idé utan, tack vare den moderna datatekniken, fullt genomförbart. (Och det har hänt en hel del på datorområdet sedan Cockshotts och Cottrells bok kom ut 1993. Se vidare deras artikel i detta Clarténummer.) Hur ska då en ekonomisk planering under demokratisk kontroll utformas? Planeringsbesluten kan indelas i tre nivåer: makroekonomisk planering, strategisk planering och detaljerad produktionsplanering.

1) 1 DEN MAKROEKONOMISKA planen

formuleras de allmänna linjerna för ekonomin i stort. De demokratiska församlingarnas vilja och beslut finns sammanfattade här. Det gäller frågor som hur stor andel av det samhällsliga arbetet som ska användas i konsumtionsvaruindustrin, hur stor del som ska gå till sjukvård, skola, åldringsvård osv, hur mycket resurser som ska gå till nyinvesteringar för att öka den produktiva kapaciteten i ekonomin.

Cockshott och Cottrell förespråkar som sagt en ekonomi baserad på arbetstid. De arbetande medborgarna ska erhålla arbetskrediter exakt motsvarande deras arbetsinsatser. Finansieringen av utbildning, sjukvård, offentliga investeringar, forskning etc. bör ske genom skatter. Att fördela resurserna genom ett skattesystem är väsensskilt från exploatering eftersom ett skattesystem kan läggas under demokratisk kontroll. I en arbetstidsekonomi skulle också skattefrågor och offentliga investeringar vara mycket genomtänkbara och överskådliga för medborgarna. En omröstning skulle kunna se ut enligt följande: "Hur många timmar är du beredd att arbeta per vecka för att understödja det offentliga sjukvårdssystemet? För nuvarande är det tre timmar per vecka/person. Anser du att (1) detta bör reduceras med 10 minuter, (2) bevaras oförändrat eller (3) ökas med 10 minuter?" Då skulle folk ställas inför frågor som vore hanterliga. Sådana beslut skulle lämpligast fattas i folkomröstningar så att varje årlig budget var godkänd av hela befolkningen.

SOCIALISTER I STORBRIANNIEN har kämpat mot förslaget om skatt per capita

(poll tax), och det är onekligen en ojämlig institution i dagens England. Men Cockshott och Cottrell menar att ironiskt nog vore den typen av skattesystem det bästa i ett socialistiskt samhälle där det råder mycket små inkomstskillnader. Fördelen är att en sådan skatt skulle stärka moralen att alla har samma förpliktelser till att först arbeta ihop till det gemensamma goda innan man arbetar för sig själv. När du väl gjort dina tre timmars arbete för att betala skatten så är varje timme utöver detta arbete för dig själv. För varje arbetad timme har du möjlighet att köpa varor och tjänster som har kostat samhället motsvarande timme att producera.

2) DEN STRATEGISKA PLANEN behandlar de långsiktiga förändringarna i den industriella strukturen. Utifrån riktlinjerna i den makroekonomiska planen tas här beslut om vilka sektorer som måste utvecklas/avvecklas, vilka teknologier som ska tillämpas, vilka varor som ska importeras, vilka åtgärder som måste tillför att skydda de ekologiska systemen, osv.

I utarbetandet av den strategiska planen finns många svåra problem; två förtjänas att tas upp särskilt.

Om en ekonomi inte ska stagnera måste omstruktureringar genomföras med jämna mellanrum. Det gäller för kapitalistiska såväl som för socialistiska samhällen. I ett socialistiskt samhälle kan detta t.ex. gälla ett stort och svårt beslut om att långsiktigt planera för privatbilismens avskaffande. En ansvarskännande politik kräver då också att man utvecklar nya samhällsnyttiga arbetsplatser för de många anställda inom bilindustrin.

Det ligger vidare ett stort ansvar på den strategiska planeringen för att forskning och utveckling gynnas och tilldelas nödvändiga resurser. Det måste också finnas modeller för hur innovationer ska kunna förverkligas i massproduktion för individuell och kollektiv konsumtion.

Planering av typen bilindustrins framtid och satsningar på forskning och utveckling är komplexa beslut och gäller för kanske 10–15 år eller mer. Cockshott och Cottrell påpekar att det inte är klart i vilken utsträckning planering på denna nivå kan vara demokratisk. Man kan som ett minimum åtminstone tänka sig att tekniska specialister redogör för en rad möjliga val för framtida industriell utveckling. Dessa får sedan bedömas i den offentliga debatten varefter beslut kan fattas genom folkomröstning.

Cockshott och Cottrell tänker sig att det praktiska arbetet utförs i en planeringsbyrå, där de långsiktiga planerna utarbetas av små kommittéer av ekonomer som tar hjälp av olika vetenskapliga utskott. De kortare planerna bör utformas på bredare basis med direkt deltagande av folk i produktionen.

Även om Cockshott och Cottrell hela tiden understryker nödvändigheten av direktdemokratiska politiska institutioner för att säkra en effektiv planekonomi, påpekar de samtidigt att det inte garanterar att det hela tiden kommer att fattas förnuftiga beslut om stora satsningar på forskning och utbildning eller på utvecklandet av resursbevarande tekniker osv. Men det skulle ändå vara medvetna be-

slut av fria medborgare och inte privata beslut fattade av några få storföretag i profityfte.

3) INOM RAMARNA FÖR DEN makroekonomiska och strategiska planeringen sker den detaljerade produktionsplaneringen. Här beslutas om precis resurstilldelning: vilka varor och tjänster ska produceras och i vilka kvantiteter, hur mycket arbete ska tillföras olika sektorer, vilka produktionsenheter ska tillföras input från vilka andra produktionsenheter? (Se vidare Cockshotts och Cottrells artikel på annan plats i detta nummer.)

EN AVGÖRANDE förutsättning för Cockshotts och Cottrells plansystem är en radikal politisk konstitution. De menar att alla kommunister måste vända blicken bakåt mot antikens Grekland. Där utformades den klassiska demokratin, vilken inte har mycket gemensamt med vår tids parlamentarism. Cockshott och Cottrell hävdar att vi utsätts för ett orwelliskt nyspråk när vi får lära oss begrepp som "parlamentarisk demokrati". Demokrati och parlamentarism är varandras motsats. Enligt Cockshott och Cottrell är den enda framkomliga vägen för den socialistiska rörelsen att anknäta till de folkliga styrelseformer som praktiserades för mer än tvåtusen år sedan. När Marx skrev om det framtida kommunistiska samhället följde han Aristotels definition av demokrati.

För den revolutionära vänstern har det funnits två andra metoder för att ersätta den borgerliga parlamentarismen: sovjeterna (rådsmakten) och kommunist-

"Det er bedre med djærva än försiktiga socialistler"

Anders Axelson

Anders Axelson: Demokratisk husholdning...

partiets diktatur. Det senare var ryggraden i det politiska systemet, i ett halvt sekel, i Sovjetunionen och Östeuropa. Få politiska rörelser i väst har någonsin öppet förespråkats denna ordning, i stället har det funnits en sentimental romantik kring idén om råds makten.

Cockshott og Cottrell hävdar att råds makten är en bedräglig tradition att anknyta till. Så som denna var uppbyggd innebar den indirekta val från lägre till högre instanser. Ett sådant system tenderar alltid att snabbt koncentrera makten hos en mindre grupp ledare, vilket var precis vad som hände i Ryssland efter 1917. I avsaknad av en alternativ konstitutionell plan var sovjetsystemet dömt till att utvecklas antingen till en enpartistat eller mot borgerlig parlamentarism. Vi känner alla till hur utvecklingen blev. Bolsjevikpartiet blev ett substitut för proletariatet, centralkommittén blev det för partiet och

högsta ledningen ersatte slutligen centralkommittén.

MÅNGA SOCIALISTER I VÄST har kritiserat den sovjetiska utvecklingen, men samtidigt har de framhåvt de idéer som Lenin formulerade i Staten och revolutionen. Men Lenin missade helt enkelt poängen, enligt Cockshott och Cottrell. Problemet är själva valförfarandet. Även om rösträtten skulle begränsas till enbart arbetare så förblir väljandet av representanter en aristokratisk princip i klassisk mening. Politik blir något för de utvalda. Som alla aristokratier degenererar dessa snart till en självtjänande oligarki.

Cockshott och Cottrell förespråkar alltså ett direktdemokratiskt ideal av klassiskt snitt: folkliga representanter utses genom lottning till att delta i olika kommittéer och utskott som övervakar och sköter samhällsadministrationen.

Men är detta verkligen genomförbart?
frågar sig vän av ordning.

Cockshott och Cottrell går igenom en rad invändningar. För det första brukar det framhållas att direktdemokrati inte är möjligt i ett modernt och komplext samhälle. Endast en elit av professionella politiker är kapabla att sköta nationens affärer. Cockshott och Cottrell svarar att dessa kritiker blandar samman två saker. Att det kommer behövas teknisk expertis av olika slag är otvetydigt. Men som redan Protogoras påpekade så är förmågan till politiskt omdöme – politike techné – lika för alla. Var och en vet bäst vilka beslut som är i hennes intresse.

EN ANNAN VANLIG INVÄNDNING mot den klassiska demokratin är omöjligheten att i den moderna staten samla alla medborgare på agora – torget. Men då bortser man från de möjligheter den nya tekniken erbjuder. Det finns inga tekniska hinder för folkomröstningar via exempelvis TV. Cockshott och Cottrell understryker att det handlar om hurvida man har tilltro till folkets förmåga att fatta viktiga politiska beslut. En förutsättning för en verklig politisk kultur är också att medborgarna tillåts delta i debatterna och besluten kring allt som berör dem.

På en nivå kan folkets suveränitet utövas genom just elektroniska folkomröstningar efter TV-debatter. Efter som endast ett mindretal av alla beslut som måste fattas kan bli behandlade genom folkomröstningar måste olika offentliga institutioner övervakas av folkkommittéer och olika utskott. Posten, järnvägen, vattenverket osv. ska alla vara underställda kommittéer som sammansatts genom lottning bland användarna

och de anställda. Dessa kommittéer och utskott är inte ansvariga inför någon minister. Ett sådant här system av demokratisk kontroll över den offentliga verksamheten kommer att innebära att alla medborgare någon gång under sin livstid får räkna med att bli inkallad till att tjäna i något råd. Alla kommer inte att hamna i nationella råd, men man får räkna med att få sitta i någon skolkommitté, lokalt sjukhusutskott eller någon fabrikskommitté. Om folk fick delta direkt i hur staten sköts skulle vi slippa se den cynism och apati som utmärker våra parlamentariska system.

För den ekonomiska planeringen förespråkar Cockshott och Cottrell ett system där professionella ekonomer drar upp olika alternativa planförslag för en plankommitté som sedan väljer mellan dessa. Bara de övergripande rambesluten (skatte- och investeringsnivåerna, sjukvården, skolan etc.) kan fattas genom folkomröstningar.

Lottning eller delegering går att tillämpa inom flera områden och sektorer i samhället. När det gäller fabrikskommittéer blir besluten emellertid mer indirekta. Mängden batterier som måste produceras t.ex. är en funktion av hur många bilar, telefoner, radioapparater etc. som har tillverkats. Bara den nationella, eller federala, planeringsmyndigheten kan beräkna sådana beslut. Således kan endast planeringsmyndigheten delegera budgetansvar för en batteritillverkning. Cockshotts och Cottrells vision av ett socialistiskt samhälle anses säkert av många som djärv och kontroversiell. Men det är bättre med djärva än försiktiga socialister. Det ger en bättre skärpa i debatten.

★ En socialistisk uträkning

Tekst: Paul Cockshott og Allin Cottrell

INFORMATIONSTEKNIKEN GÖR socialismen möjlig. Tekniskt och ekonomiskt rimliga planhushållningsmodeller går att konstruera. Datorforskaren Paul Cockshott och ekonomen Allin Cottrell lägger fram en sådan modell i denna artikel. Särskilt i den senare delen kan texten vara svår att följa för den som inte är skolad i nationalekonomi och matematik. Men vi vill ändå trycka den för att visa att socialismen kan låta sig beräknas. Konkret. I noterna finns förklaringar till en del av de använda begreppen.

Marxister analyserar gärna kapitalismen. Visst behövs sådana analyser, men det marxistiska projektet fordrar också ett annat slags teoretiskt arbete: modeller för det socialistiska produktionssättet, och i synnerhet för en socialistisk planhushållning. Varför kritisera kapitalismen? För att förbättra den och "positionera sig" ideologiskt, eller för att ersätta den med ett annat produktionssätt? Bara det sistnämnda motivet ligger i linje med det marxistiska projektet. Men Östs nederlag har tillsammans med argument från de österrikiska ekonomerna (Hayek, Mises) etablerat en stark föreställning om att inget alternativ finns till kapitalismen, att den socialistiska planhushållningen inte är något annat än en utopisk dröm. Därför är det nödvändigt att utarbeta nya modeller för planhushållning: utan sådana förblir den marxistiska kritiken av kapitalismen ett historiskt moraliserande.

Det finns ju marxister som tillbakavisar planhushållningstanken till för-

mån för "marknadssocialism". Det kan vi inte annat än protestera mot. Marknadsmekanismer – även om de "stys" av en regering som kallar sig socialistisk – förmår varken skapa jämlikhet eller den medvetna styrning av den samhällsliga produktionen i sin helhet, som marxismens klassiker såg framför sig.¹ För övrigt verkar det som om socialisternas övergivande av planhushållningstanken beror på att de tror att den är praktiskt ogenomförbar. Vi hoppas kunna visa att detta inte är sant.

1. FÖRSLAGEN I KORTHET

Det är nödvändigt att inledningsvis lägga fast de allmänna villkoren för att effektiv ekonomisk centralplanering. Med utgångspunkt från ett input-output-perspektiv på ekonomin så kräver en effektiv centralplanering följande tre grundläggande delar:

1. ETT SYSTEM för att komma fram till (och periodiskt revidera) en uppsättning mål för produktionens slutresultat.² Det innefattar information om både konsumenternas preferenser och alternativkostnaderna för olika produkter. (Vi lämnar för tillfället frågan om lämpligt kostnadsmått öppen).

2. EN METOD för att beräkna vad varje given uppsättning av slutresultat medför i form av krav på bruttomängd av varje produkt. På detta stadium måste det också finnas medel att kontrollera rimligheten i den resulterande uppsättningen av bruttoproduktionsmål, i ljuset av de begräns-

ningar som sätts av tillgången på arbetskraft och på fasta produktionsmedel, innan dessa mål för vidare till produktionsenheterna.

3. ETT SYSTEM för övervakning, belöningar och sanktioner som ser till att produktionsenheterna på olika håll i stort sett följer planen.

DET FINNS ETT ANTAL förutsättningar för att dessa tre delar skall komma till stånd. Framför allt krävs ett bra system för att samla in och bearbeta utspridd ekonomisk information och en rationell måttenhet för produktionskostnad. Vi noterar också att ekonomihistorikern och Sovjetexperten Nove har helt rätt på följande punkt: för effektiv centralplanering är det nödvändigt att planerarna kan utföra ovanstående typ av beräkningar helt ner på detaljnivå. I avsaknad av horisontella marknadsänkar mellan företagen, så "kan inte ledningen på företagsnivå veta vad samhället behöver om inte centrum talar om det för dem"³. Om centrum därför är oförmöget att specificera en sammanhängande plan i tillräcklig detalj, så hjälper det föga att planen kanske är "balanserad" i aggregerade termer. Även med bästa vilja i världen ifrån alla inblandade parter, så finns det ingen garanti för att de specifika tillverkningsbesluten som görs på företagsnivå kommer att passa in i varandra på ett riktigt sätt.

Denna slutsats bekräftas av Yun, som hävdar att i mitten av 80-talet så kunde Gosplan⁴ sätta upp resursbalanser för endast 2.000 produkter i sin årliga plan. Om man lägger till de beräkningar som Gosplan⁵ och industriministerierna utförde, så stiger visserligen antalet produkter som följdes upp på

detta vis till omkring 200000. Men det är fortfarande långt färre än de 24 miljoner artiklar vilka Sovjetekonomin producerade på den tiden. Denna klyfta innebar att det var "möjligt för företagen att uppfylla sina planer i enlighet med den artikelnomenklatur de hade blivit styrda till att producera efter, samtidigt som de misslyckades med att producera produkter som fylldes specifika användares omedelbara behov"⁶.

Vi ska nu ta tag i följande knepiga problem: fastän vi håller med om att "i en i grunden icke-marknadsmodell så måste centrum upptäcka vad som behöver bli gjort" (Nove, a.a.) och fastän vi accepterar Yuns beskrivning av Gosplans misslyckande att klara detta, så bestrider vi Noves påstående att "centrum kan inte göra detta i mikrodetalj" (a.a.).

VÅRA GRUNDLÄGGANDE FÖRSLAG är rätt enkla att lägga fram, men vi vill påminna läsaren om att vi inte har plats här för nödvändiga förfiningar, bevisföringar och utläggningar. (De har utvecklats i större längd i vår bok.⁷) I schematisk form är våra förslag som följer.

A) ARBETSTID: grundläggande samhälls- eller räkningsenhet och kostnadsenhet. Fördelningen av resurser mellan olika sfärer av produktiv aktivitet antar formen av en samhälls- eller arbetsbudget. På samma gång antas principen om arbets- eller tidsminimering som det grundläggande effektivitetskriteriet. Detta innebär att vi instämmer med Mises att en rationell social beräkningsmetod kräver "en objektivt identifierbar värdeenhet, vilken tillåter ekonomiska beräkningar i en ekonomi där varken pengar eller utbyte förekommer. Och bara arbete kan rimligtvis övervägas

Cocksjott og Cottrell: En socialistisk utregning

för detta.”⁸ Vi är givetvis oeniga med Mises efterföljande påståenden att trots allt inte heller arbetstid kan spela rollen av ”objektiv värdeenheter”. Vi har på annan plats bemött hans två argument i denna fråga: att arbetstidsberäkningar med nödvändighet leder till undervärdering av icke-förnybara naturresurser, och att det inte finns något rationellt sätt (annat än via ett system med marknadsbestämda lönenivåer) att omräkna olika kvalificerade arbeten till en gemensam nämnare.⁹ Här ger vi bara en skiss av våra svar.

Om man använder marginalarbetstiden¹⁰ som kostnadsått, så innehåller detta en kostnad för den stigande svårigheten att utvinna de icke förnybara naturresurserna. Vidare kan planerarna besluta att avsätta samhällsliga resurser för forskning om alternativ (till konsumtion av olja, till exempel) på ett medvetet sätt. För övrigt kan man inte säga att marknaden tillhandahåller ett optimalt svar på detta problem. När det gäller arbeten som är olika kvalificerade, så är det möjligt att räkna om kvalificerat arbete till okvalificerat arbete på samma vis som man kan beräkna överföringen av arbetstid från ett fast produktionsmedel till en produkt. Man utgår alltså från den arbetstid som åtgår för att producera kompetensen ifråga.

B) FÖRDELNINGSSYSTEM. Från Marx¹¹ hämtar vi idén om betalning för arbete i ”arbetskvitto”, och föreställningen att konsumenterna kan från den samhällsliga fonden ta nyttigheter som har ett arbetsinnehåll likvärdigt med deras arbetsinsats. (Men det sker först efter avdrag av skatter för att täcka kollektiv användning av arbetstid: ackumulation av

produktionsmedel, offentliga varor och tjänster, stöd till dem som inte kan arbeta). Vi föreställer oss i grunden ett likalön-system. Men i den mån avvikelser från likalön tillämpas (dvs. att vissa slags arbeten ersätts med mera, och andra med mindre än ett kvitto per timme), så kräver den makroekonomiska balansen icke desto mindre att den totala aktuella utgivna mängden arbetskvitto är lika med den totala aktuella mängden utfört arbete. Vi föreslår också att det mest passande skattesystemet i ett sådant sammanhang är en enhetsskatt per arbetare – en enhetligt medlemsavgift i det socialistiska samhället, så att säga. Denna skatt skall (netto efter transferering till icke-arbetande) ”annullera” precis tillräckligt av den aktuella utgåvan av arbetskvitto för att konsumenterna ska få tillräckligt med arbetskvitto så att de kan köpa upp hela produktionen av konsumtionsvaror. (Se nedan.)

C) BESLUT I STÖRRE allokeringsfrågor. Allokeringen av det samhällsliga arbetet till de huvudsakliga slutanvändningskategorierna (ackumulation av produktionsmedel, kollektiv konsumtion, privat konsumtion) är lämpliga spörsmål för demokratiskt beslutsfattande. Detta kan ta olika former: folkomröstning om specifika utgiftsposter med lämpliga intervall (t.ex. om att öka, minska eller vidmakthålla andelen samhällsligt arbete som ägnas åt hälsovårdssystemet), omröstning mellan ett antal färdigutarbetade planalternativ, eller valkampanjer mellan ”partier” med olika program för hur man ska planera.

D) KONSUMTIONSVARUALGORITM. Vårt förslag på denna punkt kan beskrivas

som "Lange plus Strumilin". Från Lange¹² tar vi upp en modifierad version av en "trial and error"-process, där marknadspriser för konsumtionsvaror används för att styra reallokering av samhälleligt arbete mellan olika konsumtionsvaror. Från Strumilin tar vi idén att i en socialistisk ekonomisk jämvikt skall det bruksvärde som skapas inom varje produktionslinje allmänt sett stå i proportion till nedlagd samhällelig arbetstid.¹³ Huvudtanken är denna: planen påkallar produktion av en bestämd vektor¹⁴ med olika konsumtionsvaror, och dessa varor är märkta med sitt samhälleliga arbetsinnehåll. Om planerad tillgång och konsumenternas efterfrågan för varje individuell vara råkar sammanfalla när varorna är prissatta i enlighet med sitt arbetsinnehåll, ja, då är systemet redan i jämvikt. Men i en dynamisk ekonomi är detta inte troligt. Om tillgång och efterfrågan inte är i jämvikt, har "försäljningsmyndigheten" för konsumtionsvaror i uppdrag att justera

priserna, i syfte att uppnå (approximativ) kortsiktig balans, dvs. priserna på bristvaror höjs medan priserna på överskottsvaror sänks.¹⁵ I nästa steg i processen undersöker planerarna förhållandet (kvoten) mellan marknadspriset och arbetsvärdet för alla olika konsumtionsvaror. (Observera att båda dessa storheter noteras i arbetstimmar: arbetskvittan i det ena fallet, arbetsinnehåll i det andra.) I enlighet med Strumilins uppfattning skall dessa kvoter vara lika (och lika med ett) vid långsiktig jämvikt. Konsumtionsvaruplanen för nästa period skall därför fordra ökad produktion av de varor vilka har pris/värde-kvoter över genomsnittet, och minskad produktion för dem med kvoter under genomsnittet.

Under varje period skall planen balanseras, antingen med hjälp av input-output-metoder, eller med hjälp av en alternativ balanseringsalgoritm. Det vill säga, den bruttoproduktion som krävs för att underhålla vektorn med slutpro-

duktmål skall räknas ut i förväg. Detta står i motsättning till Langes system, där själva sammanhållningen i planen – och inte blott dess optimering – förefaller utlämnad till "trial and error". Vårt schema, däremot, inför inte det orimliga kravet att konsumtionsbehoven är perfekt kända i förväg: justeringar i detta avseende lämnas till en återkommande process som äger rum i realtid.

FIGUR 1 GER EN översikt över schemat i sin helhet. Detta schema bemöter Noves invändning, då han hävdar att arbetsvärden inte kan utgöra en bas för planering även om de gav ett riktigt mått på produktionskostnaden. Noves poäng är att arbetsinnehållet i sig självt ingenting säger oss om olika produkters bruksvärde. Givetvis har han rätt, men det innebär bara att vi behöver ett oberoende mått på konsumenternas värdering. Och det måttet tillhandahålls just av priset, i arbetskvitton, som på ett ungefär balanserar planerad tillgång och konsumentefterfrågan. Dessutom kan vi besvara en punkt som Mises reste i sin diskussion om de problem som socialismen möter under dynamiska förhållanden. En av de dynamiska faktorer som han tar upp är förändring i konsumenternas efterfrågan, om vilken han skriver: "Om ekonomiska beräkningar och därmed även ett approximativt fastställande av produktionskostnaderna vore möjligt, då skulle varje enskild medborgare kunna tillåtas efterfråga vad han önskar inom de ramar som den totala mängden konsumtionsenheter som tilldelats honom sätter" Men, fortsätter han, "eftersom inga sådana beräkningar är möjliga under socialismen, måste alla sådana frågor rörande efterfrågan lämnas

till regeringen". Vårt förslag möjliggör precis det konsumentval som Mises hävdar är oundgängligt.

2. BERÄKNINGARNAS GENOMFÖRBARHET

A) BERÄKNING AV ARBETSVÄRDEN.

Ovanstående förslag bygger på antagandet att det är möjligt att beräkna arbetsinnehållet hos varje produkt i ekonomin. Problemet är i princip lösbart eftersom man har n okända arbetsvärden relaterade till en uppsättning med n linjära produktionsfunktioner. Svårigheten ligger inte i principen utan i skalan. När antalet produkter räknas i miljoner blir beräkningarna icke triviala.

Om vi ställer upp problemet i klassiska matristermer, med en n gånger $(n+1)$ -matris, där raderna representerar produkter och kolumnerna representerar insatsvaror samt direkt arbete, så ger analytiska lösningar av ekvationerna med hjälp av Gauss-elimination ett problem som kräver n^3 multiplikationer och ett något större antal additioner och subtraktioner. Tabell 1 visar datorbehoven för beräkningar med olika storlekar på ekonomin. Vi antar att enkelprocessorsystemet klarar av 106 multiplikationer per sekund, och att multiprocessorsystemet klarar av 109 multiplikationer per sekund.

DET FRAMGÅR ATT även om man bara tar med den rena beräkningstiden, så tar det även för multiprocessorn 1012 sekunder, eller över trettiotusen år, att producera en lösning för en ekonomi på 10 miljoner produkter. Som om inte detta vore nog skulle situationen försväras ytterliga-

”Den principella grunden för en ny socialism måste vara radikal demokrati i kombination med effektiv planering”

Anders Axelson, svensk översetter

re av minnesbehoven för att lagra matrisen, vilket växer med n^2 . Eftersom de för tillfället största brukbara minnena rymmer i storleksordningen 1010 ord, skulle detta sätta en övre gräns för storleken på de problem som kan hanteras vid c:a 100.000 produkter.

Om vi emellertid tar hänsyn till matrisens gleshet (dvs. den höga andelen nollor¹⁶ i den, när den är specificerad i full detaljeringsgrad) så blir problemet genast mera hanterligt. Låt oss anta att det antal olika typer av komponenter som direkt behövs för produktionen av en enskild produkt är nk , där $0 < k < 1$. Om vi antar ett värde på 0,4 för k vilket torde ge en säkerhetsmarginal¹⁷ så finner vi att minnesbehovet nu växer med $n(1+k) = n1,4$. Om vi kan ytterligare förenkla problemet genom att använda iterativa numeriska tekniker (Gauss-Seidel eller Jacobi) för att erhålla approximativa lösningar, får vi en beräkningskomplexitet av storleksordningen $An^{1,4}$, där A är en liten konstant bestämd av noggrannheten man begär av svaret. !Detta reducerar problemet till ett som klart ligger inom ramen för dagens datorteknik, såsom framgår av tabell 2. Det hårdaste kravet ställer fortfarande minneskapaciteten, men det är inom ramen för idag tillgänglig maskinvara.

B) RESURSALLOKERING. Om vi antar att mixen av slutprodukter som planen

kräver är fastlagd, liksom tillgängliga teknologier och produktionsmedel, hur svårt är det då att beräkna en fungerande plan? Med en fungerande plan menar vi en som producerar minst den begärda produktionen med hjälp av tillgängliga resurser. Men utgångspunkt från detta, kan vi avgöra om den planerade sammansättningen av produkter är orealistisk i förhållande till tillgängliga resurser?

DET KLASSISKA ANGREPPSSÄTTET är att använda linjär programmering, vars beräkningskrav olyckligtvis är övermåttigt för en ekonomi med miljontals produkter. Men om vi är beredda att släppa efter på kraven och gå in för en ”bra” snarare än optimal lösning, så kan vi genomföra förenklingar liknande dem som beskrivits för arbetsvärdeberäkningarna. Ett angreppssätt skulle kunna vara att utgå från listan med mål för slutprodukter. Man arbetar sedan bakåt mot motsvarande bruttoproduktion som krävs för att uppfylla målen (med hjälp av samma slags iterativa beräkningsmetodik som beskrivits för arbetsvärdena, och genom att utnyttja input-output-matrisens gleshet på samma vis). Har man värdet för vektorn för bruttoprodukter, är det sedan inga konstigheter att bestämma de totala anspråken på arbetskraft och fasta produktionsresurser av olika slag. Om dessa krav kan mötas, så är det gott och väl. Om inte, får man trimma mållistan med

Cocksjott og Cottrell: En socialistisk utregning

slutprodukter och försöka igen.

Dessa steg beskrivs i form av en slinga i den nedre vänstra delen av figur 1. Fastän denna metod fungerar beräkningsmässigt så har den nackdelarna att den kräver "manuella" justeringar av slutproduktvektorn för varje varv i slingan, och att den inte klarar av att säkra att alla resurser används så fullt ut som möjligt.

EN BÄTTRE ALTERNATIV teknik, vilken bygger på idéer från litteraturen om neurala nätverk, har beskrivits av Cocksjott.¹⁸ Den har komplexiteten $An(1+k)$, liksom den iterativa metoden för arbetsvärdeberäkningen. Kraven på beräkningskapacitet är i allt väsentligt desamma. I denna metod definieras ett mått på graden av passning mellan slutproduktmålet och den framräknade uppsättningen slutprodukter som kan produceras om man känner till tillgängliga produktionsmedel av olika slag, och tillgänglig arbetskraft. Beräkningsalgoritmen kan därefter sägas söka inom mängden av genomförbara planer, med syfte att hitta den med maximal passning med ursprungligt slutproduktmål. Sökalgoritmens natur är sådan att den kan komma att stanna upp i ett lokalt maximum i stället för att finna det globala maximum; detta är priset som betalas för beräkningsmässig hanterbarhet. Dock, det faktum att resultatet inte är den optimala planen, utan blott en bra och genomförbar sådan, är inte ett allvarligt problem om man jämför planeringen med marknaden, eftersom ingen verklig marknad uppnår en optimal produktionsstruktur.

C) JÄMFÖRELSE MED dagens datorteknik. Vi har klarlagt storleken på de datorresurser som krävs för att antingen räkna ut arbetsvärdena eller räkna ut en fungerande plan för hela ekonomin. Dessa förutsättningar är väl inom ramarna för kapaciteten hos dagens datorer. Vi har antagit en multiprocessor kapabel att utföra 109 multiplikationer per sekund; den maximala hastigheten hos de datorer som finns i drift idag överstiger 1012 operationer per sekund¹⁹. Man måste lägga sig något under toppprestationshastigheter för att bedöma en dators uthålliga prestationsförmåga, men den prestationsnivå som behövs för våra målsättningar är helt klart realistisk. Minneskraven är liksom inom ramarna för dagens produkter. Med moderna datorer kan man tänka sig att räkna ut en uppdaterad lista av arbetsvärden och en ny framskriven plan varje vecka. Detta är något snabbare än en marknads-ekonomi förmår reagera.

EN FRÅGA KANSKE ligger nära till hands för den som läser vår argumentation: är det inte förmätet av oss att tro att vi föreslagit ett välfungerande system för planhushållning när man kan säga att "de bästa hjärnorna" i Sovjetunionen misslyckades med detta under 25 år? (Det vill säga, från ca 1960, då frågan om en reformering av planeringssystemet restes, ända till 1980-talets sista år, då detta koncept övergavs till förmån för en övergång till marknadsekonomi.) Men vi säger inte att vi är intelligentare än de sovjetiska ekonomerna, bara att vi inte arbetat under samma begränsningar. De två huvudsakliga intellektuella källorna till våra idéer är en kritisk och icke-dogmatisk

marxism och den moderna informations-teorin. Det var väldigt svårt att kombinera de två i Sovjetunionen, där det som kallades "marxism" tjänade en obskuran-tistisk, anti-vetenskaplig funktion. Utan tvivel skulle vårt projekt ha betraktats som en "avvikelse" av ortodoxins väktare – och på samma gång som naivt socialistiskt av dem som mottagit sin ideologiska formatering under de cyniska Bresjnev-åren, och för vilka marxismen inte var nå- got annat än förstelnad dogm.

VAD INFORMATIONSTEORIN beträffar, så har vi inte utrymme att här räkna upp de komplexa historiska faktorerna bakom den sovjetiska socialismens kris, men våra undersökningar ger oss möjlighet att peka ut en del av problemet: de materi- ella villkoren (beräkningstekniken) för en centralplanering av en komplex ekonomi i fredstid var inte för handen före ungefär mitten av 1980-talet. (Före dess fanns det inte tillräckligt snabba datorer.) Om vi har rätt så var de notoriska proble- men med sovjetekonomin (kroniskt in- koherenta planer, återkommande brister och överproduktioner, brist på respons på konsumenternas efterfrågan) kanske en oundviklig konsekvens av försöken att utöva ett system för centralplanering "före sin tid". Ironin är uppenbar: socia- lismen förkastas i samma stund som den blivit en verklig möjlighet.

AVSLUTNINGSVIS FÖRTJÄNAR en annan punkt att nämnas. Ovanstående argu- ment gäller enbart den tekniska genom- förbarheten av våra förslag. Den politis- ka genomförbarheten är en helt annan sak. Här vill vi säga två saker. För det första, även om den inte är tydligt poli- tiskt uttalad, så finns det fortfarande en

stor reserv av folkligt stöd i Ryssland för socialismen. För det andra, fastän våra förslag står långt ifrån den konventionel- la visdomen hos "marknadssocialismens förespråkare", så möts beträffande ge- nomförbarheten båda formerna av socia- lism av samma huvudsakliga hinder: den privata tillgången av de viktigaste pro- duktionsmedlen. Likväl var det inte mer än femtio år sedan det var allmänt erkänt att den stora depressionen visat på ett historiskt nederlag för kapitalismen. Även bland dem som inte alls sympatiserade med den, så fanns det många ekonomer som var beredda att medge socialismens överlägsenhet²⁰. Om dessa omdömen kommit att bli fullständigt omkullkastade under efterkrigstiden, så är det säkerli- gen inte omöjligt att ytterligare en omkas- tning kan ske i framtiden.

Planhushållning och direktdemokrati

Av W Paul Cockshott og Allin Cottrell er gitt ut på svensk av "Manifest". Se deres hjemmeside www.manifest.se Originalen "Towards a New Socialism" ble første gang gitt ut i 1993.

Artikkelen er oversatt av Ola Inghe til det svenske tidsskriftet Clarté.

Artikklen bygger på et foredrag ved Den Andre Internasjonale Marxkon- gressen i Paris, 3 september – 3 ok- tober 1998. Den franske originaltek- sten kan lastes ned som pdf-fil från [http://www.ecn.wfu.edu/~cottrell/ socialism_book/](http://www.ecn.wfu.edu/~cottrell/socialism_book/).

★ Sosialismens to sjeler

Tekst: Hal Draper

Innledende merknader

Dette er en fullstendig omskrevet og utvidet versjon av en studie som opprinnelig ble offentliggjort i det sosialistiske studenttidsskriftet *Anvil* (vinteren 1960) og som senere ble trykt opp igjen to eller tre ganger andre steder. Grunnlaget, hovedinnholdet og noen avsnitt står igjen, men jeg har benyttet denne nye utgaven til å foreta en grundig revisjon av det som var et raskt førsteutkast.

Målet er ikke å presentere den sosialistiske tenkningens historie i et nøtteskall, men ganske enkelt å illustrere en tese. Denne tesen er en historisk forklaring på innholdet i sosialismen og hvordan sosialismen kom til å få den betydning den har i dag. Med dette for øye har jeg valgt å drøfte noen få av de viktigste sosialistiske strømninger fram til begynnelsen av det 20. århundre, siden temaet for denne undersøkelsen er kildene til den sosialistiske bevegelsen. Det fins en rekke tendenser som det ville ha blitt vanskelig å behandle kort og som derfor ikke blir drøftet her i det hele tatt, som f.eks. syndikalisme*, DeLeonisme*, bolsjevisme, IWW*, de kollektivistiske liberalerne, etc; men jeg tror at studier av disse fører til de samme konklusjonene.

Den største vanskeligheten med en kort behandling av dette emnet er det

tette nett av myter som er spunnet omkring sosialismens skrevne historie. Som avslutning har jeg laget en liste over noen ganske få verk som er spesielt nyttige for noen av strømningene som blir diskutert her. Interesserte lesere må for øvrig gå tilbake til kildene. I dag fins det ingen noenlunde skikkelig historie om den sosialistiske tankeverden; og det vil sannsynligvis ikke komme noen før flere universitetsutdannede sosialister gjør den jobben som E.P. Thompson gjorde for William Morris. Hans sanne ansikt var nesten blitt utvisket av myter.

Når det gjelder William Morris så les jeg om igjen «A Dream of John Ball», og kom igjen over det kjente sitatet om – vel, la oss sitere det igjen som motto for de neste sidene: «Jeg spekulerte over alt dette, om hvordan mennesker kjemper og taper kampen, og at det de kjempet for blir virkelighet til tross for deres nederlag, og når det viser seg at det ikke var det de mente og andre mennesker må kjempe for det de mente under et annet navn.»

Hal Draper

Noter og ordforklaringer satt inn av oss til slutt, i alfabetisk rekkefølge. I teksten er de markert med *.

Innledning

Sosialismens krise i dag gjelder innholdet i sosialismen. For første gang i historien vil trolig et flertall av verdens befolkning kalle seg «sosialister» i en eller annen forstand, men aldri tidligere har ordet vært mindre informativt. Den nærmeste en kommer et felles innhold i de forskjellige «sosialismer», er en negasjon: antikapitalisme. På den positive siden er spektret av motstridende og uforenlige ideer som kaller seg selv sosialistiske, videre enn mangfoldet av ideer i den borgerlige verden.

Selv antikapitalisme blir i mindre og mindre grad en fellesnevner. I en del av spektret har en rekke sosialdemokratiske partier så og si eliminert et hvert sosialistisk krav fra sine program, og lover å opprettholde privat næringsliv overalt hvor det er mulig. Det mest framtrædende eksemplet er det tyske sosialdemokratiet. («Som ide, filosofi og sosial bevegelse er det tyske sosialdemokratiet ikke lenger representert av et politisk parti,» oppsummerer D.A. Chalmers i sin nyutkomne bok, *The Social Democratic Party of Germany*.) Disse partiene har helt utdefinert sosialismen, men tendensen de har gitt et klart uttrykk favner hele det reformistiske sosialdemokratiet. I hvilken betydning er disse partiene fortsatt «sosialistiske»?

I en annen del av verdensbildet finner vi kommuniststatene, hvis påstand om at de selv er «sosialistiske» er basert på en negasjon: avskaffelsen av det kapitalistiske systemet med privat profitt, og det faktum at den herskende klassen ikke består av private eiendomsbesittere. Men det sosio-økonomiske systemet som faktisk har erstattet kapitalismen i disse landene ville ikke vært gjenkjennelig for Karl

Marx. Staten eier produksjonsmidlene – men hvem «eier» staten? Definitivt ikke arbeidermassene som er utbyttet, ufri og fremmedgjort fra alle midler til sosial og politisk kontroll. En ny klasse hersker, de byråkratiske pampene; de hersker over et kollektivistisk system – en byråkratisk kollektivism. Dersom vi ikke mekanisk likestiller statliggjøring med «sosialisme»; på hvilken måte er disse samfunnene «sosialistiske»?

Disse to selvdefinerte formene for sosialisme er meget forskjellige, men de har mer til felles enn de tror. Det typiske sosialdemokratiet har drømt om å «sosialisere» kapitalismen ovenfra. Prinsippet har alltid vært at økt statlig innblanding i samfunnet og økonomien er sosialistisk i seg selv. Dette har en skjebnesvanger likhet med den stalinistiske forestillingen om å påtvinge noe kalt sosialisme ovenfra, og å sette likhetstegn mellom statliggjøring og sosialisme. Begge deler har sine røtter i sosialismens tvetydige historie.

Tilbake til røttene: de følgende sider har til formål å undersøke innholdet i sosialismens historie, på en ny måte. Det har alltid eksistert forskjellige «typer sosialisme», og de er vanligvis blitt delt inn i reformistisk eller revolusjonær, fredelig eller voldelig, demokratisk eller autoritær, etc. Disse skillene fins, men det underliggende skillet er noe annet. Gjennom historien til sosialistiske bevegelser og ideer går det grunnleggende skillet mellom Sosialisme Ovenfra og Sosialisme Nedenfra.

Det som forener de mange forskjellige former for Sosialisme Ovenfra, er ideen om at sosialisme (eller en brukbar etterligning av dette) må bli overlevert nedover til de takknemlige massene i en eller annen form, av en styrende

elite som ikke er underlagt deres kontroll. Kjernen i Sosialisme Nedenfra er at sosialisme bare kan virkeliggjøres gjennom den egne frigjøring til aktiviserte masser i bevegelse, som streber etter frihet, mobilisert «nedenfra» i en kamp for å ta sin skjebne i egne hender, som aktører (ikke bare statister) på historiens scene. «Arbeiderklassens frigjøring må være dens eget verk»: dette er den første setningen i statuttene skrevet av Marx for den Første Internasjonale, og dette er Det fremste prinsipp i hans livsverk.

Det er ideen om Sosialisme Ovenfra som forklarer at kommunistdiktaturet blir godtatt som en form for «sosialisme». Det er ideen om Sosialisme Ovenfra som konsentrerer sosialdemokratenes oppmerksomhet på samfunnets parlamentariske overbygning og håndteringen av «kommandohøydene» i økonomien, og som gjør dem fiendtlig innstilt til massebevegelse nedenfra. Det er Sosialisme Ovenfra som er den dominerende tradisjon i sosialismens utvikling.

Vær oppmerksom på at dette ikke er noe særegent for sosialismen. Tvert imot, lengselen etter frigjøring ovenfra er det altoverskyggende prinsippet gjennom århundrer av classesamfunn og politisk undertrykking. Det er det evige løftet som enhver makthaver setter fram for å få folket til å rette blikket oppover for å søke beskyttelse, i stedet for mot seg selv for å søke frigjøring fra behovet for beskyttelse. Folket vendte seg til kongen for beskyttelse mot adelen og til messiaser for å styrte kongenes tyranni. I stedet for dristig massebevegelse nedenfra, er det alltid tryggere og mer fornuftig å finne den «gode» lederen som skal bli «folkets velgjører». Mønsteret for frigjøring ovenfra

er like gammelt som sivilisasjonen selv, og måtte vise seg også i sosialismen. Men det er bare innafor rammene av den moderne sosialistiske bevegelsen at frigjøring nedenfra i det hele tatt kunne bli et realistisk mål. Ideen har gjort seg gjeldende innenfor sosialismen, men det har skjedd i rykk og napp. Sosialismens historie kan leses som et kontinuerlig, men stort sett mislykket, forsøk på å befri seg fra den gamle tradisjonen – tradisjonen for frigjøring ovenfra.

Ut fra overbevisningen om at sosialismens nåværende krise bare kan forstås i lys av «det store skillet» i den sosialistiske tradisjonen, vil vi nå se på noen eksempler på sosialismens to sjeler.

1. Noen sosialistiske «forfedre»

Karl Kautsky*, den ledende teoretikeren i Den Andre Internasjonale*, innledet sin bok om Thomas More* med en bemerkning om at de to store skikkelsene som innleder sosialismens historie er More og Munzer*, og at de begge «følger i den lange rekken av sosialister, fra Lykúrgos* og Pythagoras* til Platon*, Graccherne*, Catalina*, Kristus...»

Dette er en meget imponerende liste av tidlige «sosialister», og gitt Kautskys posisjon burde han ha vært i stand til å gjenkjenne en sosialist når han så en. Det mest spennende med denne listen er hvordan den faller fra hverandre ved undersøkelse, i to ganske forskjellige grupper.

Det Plutark* skrev om Lykúrgos førte til at de tidlige sosialistene anså han som grunnleggeren av Spartas* «kommunisme» – det er derfor Kautsky tar han med på listen. Men, som Plutark beskri-

ver det, systemet i Sparta var det basert på lik fordeling av jord under privat eierskap; det var på ingen måte sosialistisk. Den «kollektivistiske» følelsen man kanskje kan få en beskrivelse av styresettet i Sparta, kommer fra en annen kant: levemåten til den herskende klassen i Sparta, som var organisert som en permanent disiplinert garnison i en tilstand av beleiring; til dette kan vi legge det terroristiske regimet som ble påtvunget helotene (slavene). Jeg kan ikke se hvordan en moderne sosialist kan lese om Lykurgos styresett uten å føle at han ikke står overfor en av sosialismens forfedre, men en forløper for fascismen. En ganske stor forskjell! Men hva kommer det av at denne forskjellen ikke var synlig for sosialdemokratiets ledende teoretiker?

Pythagoras opprettet en eliteorden som fungerte som landaristokratiets politiske arm mot plebeiernes demokratiske bevegelse. Han og partiet hans ble til slutt styrtet og forvist av et folkelig revolusjonært opprør. Kautsky ser ut til å befinne seg på gal side av barrikadene! I tillegg hersket det innenfor den pythagoreiske orden et absolutt autoritært og ensrettet regime. Til tross for dette, valgte Kautsky å betrakte Pythagoras som en av sosialismens forfedre fordi han trodde at de organiserte pythagoreerne praktiserte felleshusholdning. Selv om dette skulle være sant, (Kautsky fant senere ut at det ikke var det) ville det gjort den pythagoreiske orden akkurat like kommunistisk som et kloster. Sett opp en nok en av totalitarismens forgjengere på Kautskys liste.

Tilfellet med Platons Republikken er velkjent. Det eneste element av «kommunisme» i hans idealstat er forordningen om klosterliknende felleshusholdning for

den lille eliten av «voktere» som utgjør byråkratiet og hæren. Men det omgivende samfunnssystemet skulle ha privat eiendom, ikke sosialistisk. Og – her har vi det igjen – Platons statsmodell er regjering av en aristokratisk elite, og han understreker at demokrati uunngåelig betyr samfunnets forringelse og undergang. Platons politiske mål var i virkeligheten en rehabilitering av og opprensning i det styrende aristokratiet, for å bekjempe de demokratiske strømningene. Å kalle han en av sosialismens forfedre, impliserer en oppfatning av sosialisme som gjør enhver form for demokratisk kontroll irrelevant.

På den annen side, hadde Catilina og Graccherne ingen kollektivistisk side. Deres navn er forbundet med det folkelig-demokratiske opprørs massebevegelser mot Etablisementet. De var avgjort ikke sosialister, men de var på folkets side i klassekampen i den gamle verden, på parti med den folkelige bevegelsen nedenfra. Det ser ut til at det hele var likegyldig for sosialdemokratiets teoretiker.

Her, i forhistorien for vårt emne, fins to slags skikkelser som er som skapt for den sosialistiske bevegelsens Pantheon*. Vi finner skikkelser med et anstrøk (påstås det) av kollektivism, som like fullt var gjennomførte elitister, autoritære og antidemokrater; og det fantes skikkelser uten noe kollektivistisk ved seg, som var knyttet til demokratiske klassekamper. En kollektivistisk tendens uten demokrati, og en demokratisk tendens uten kollektivism, men fortsatt ingenting som fører disse to strømningene sammen.

Ikke før Thomas Munzer, lederen av den revolusjonære venstrefløyen i den tyske reformasjonen, finner vi antydningen til en slik sammensmelting; en so-

sial bevegelse med kommunistiske ideer (Munzers) som også var engasjert i en dyptgående folkelig-demokratisk kamp nedenfra. Motsetningen er nettopp Sir Thomas More, kløften mellom disse to samtidige går til kjernen i vårt tema. Mores Utopia tegner et bilde av en gjennomdisiplinert samfunn som minner mer om 1984 enn om et sosialistisk demokrati, elitistisk tvers igjennom, til og med med slaveri, en typisk Sosialisme Ovenfra. Det er ikke overraskende at av disse to «sosialistiske forfedre» som står på terskelen til den moderne verden, fordømte den ene (More) den andre og støttet bødlene som tok livet av ham og bevegelsen hans.

Hva var så sosialismens innhold da den først kom til verden? Helt fra begynnelsen var den splittet i sosialismens to sjeler; og det var krig mellom dem.

2. De første moderne sosialistene

Den moderne sosialismen ble født i løpet av det halve århundret som ligger mellom den store franske revolusjonen og revolusjonene i 1848. Det ble også det moderne demokratiet. Men de ble ikke født som siamesiske tvillinger. Deres ferd fulgte først forskjellige spor. Når krysset de to sporene hverandre første gang?

Ut av vrakgodset fra den franske revolusjon vokste forskjellige typer sosialisme. Vi skal se på tre av de viktigste, i lys av vårt spørsmål.

1. BABEUF*.

Den første moderne sosialistiske bevegelsen var den som ble ledet av Babeuf i den siste fasen av den franske revolusjonen («De likeverdige sammensver-

gelse»), født som en fortsettelse av revolusjonær jakobinisme* med et mer konsekvent sosialt mål: et samfunn med kommunistisk likhet. Dette er første gang i moderne tid at sosialismens ide knyttes til ideen om en folkelig bevegelse – en kombinasjon av avgjørende betydning¹.

Denne kombinasjonen reiser umiddelbart et avgjørende spørsmål: Hva er blir egentlig i hvert tilfelle oppfattet å være forbindelsen mellom denne sosialistiske ideen og den folkelige bevegelsen? Dette er nøkkelspørsmålet for sosialismen i de neste 200 år.

Slik babouvistene så det: Massebevegelsen i folket har mislykkes; folket synes å ha snudd ryggen til revolusjonen. Men de lider fortsatt, fortsatt trenger de kommunisme: dette vet vi. Folkets revolusjonære vilje er blitt knust av en sammensvergelse fra høyresiden. Det vi trenger er et renkespill fra venstresida for å gjenskape den folkelige bevegelsen, å sette den revolusjonære viljen ut i livet. Vi må derfor gripe makten. Men folket er ikke lenger rede til å gripe makten. Derfor er det nødvendig for oss å gripe makten i deres navn, for å kunne heve folket opp til det punktet. Det innebærer et midlertidig diktatur, av en minoritet – det må innrømmes, men det vil være et oppdragende diktatur, som tar sikte på å skape de betingelsene som gjør demokratisk kontroll mulig i framtiden. (Sånn sett er vi demokrater.) Dette vil ikke være et folkets diktatur slik som under Pariserkommunen, og slett ikke proletariatets, det er rett og slett et diktatur over folket – med meget gode hensikter.

I mesteparten av de neste femti årene forble forestillingen om Det oppdragende diktaturet over folket programmet

for det revolusjonære venstre – gjennom de tre B'er (Babeuf, Buanarroiti, Blanqui*) og hvis vil legger til anarkistisk ordgyteri, også Bakunin*. Nyordningen vil bli overlevert ned det lidende folket av den revolusjonære klikken. Denne typiske Sosialisme Ovenfra er den første og mest primitive formen for revolusjonær sosialisme, men det fins fortsatt beundrere av Castro* og Mao som tror at det er det toppen av revolusjonisme.

II. SAINT-SIMON*.

Et lysende intellekt som dukket opp i denne revolusjonære perioden grep saken an på en helt annen måte. Saint-Simon ble drevet av en voldsom reaksjon mot revolusjon, uorden og uroligheter. Det som begeistret ham var industriens og vitenskapens muligheter.

Hans visjon hadde ingenting å gjøre med noe i nærheten av likhet, rettferd, frihet, menneskerettigheter eller beslektede lidenskaper; den omfattet kun modernisering, industrialisering, planlegging, atskilt fra slike betraktninger. Planlagt industrialisering var nøkkelen til den nye verden, og de som kunne gjennomføre dette var åpenbart oligarkiene* av finans- og forretningsfolk, vitenskapsmenn, teknologer og ledere. Da han ikke hadde noen appell hos disse, vendte seg til Napoleon eller hans etterfølger Ludvig 18. for å få disse til å sette i verk planer for et kongelig diktatur. Han hadde flere forskjellige planer, men alle var totalt autoritære ned til den minste forordning. Som systematisk rasist og militant imperialist var han en innbitt fiende av selve ideen om likhet og frihet, som han hatet som avkom av den franske revolusjonen.

Det var først i den siste fasen av sitt

liv (1825) at han gikk over til å appellere nedover til arbeiderne, han var skuffet over den naturlige elitens oppslutning om sin plikt til å innføre det moderniserende oligarkiet. Den «nye kristendommen» skulle bli en folkelig bevegelse, men dens rolle skulle kun være å overbevise de herskende om å ta hensyn til rådene fra saint-simonistene. Arbeiderne skulle organisere seg – for å anmode sine kapitalister og bedriftsledere til å ta styringen fra de «snyltende klassene».

Hva var så forholdet mellom det ideen om Det planlagte samfunn og den folkelige bevegelsen? Folket, bevegelsen, kunne være nyttig som rambukk – i noens hender. Saint-Simons siste ide var en bevegelse nedenfra for å gjennomføre Sosialisme Ovenfra. Men makt og kontroll måtte forbli der hvor de alltid har vært – der oppe.

III. UTOPISTENE.

En tredje type sosialisme som vokste fram i den post-revolusjonære generasjonen, tilhørte de virkelig utopiske sosialistene – Robert Owen*, Charles Fourier*, Etienne Cabet*, etc. De planla et ideal-samfunn, fullt ferdig fra Lederens hode, som skulle finansieres av rike filantropers* nåde under Den veldedige makts beskyttende vinge.

Owen (på mange måter den mest sympatiske i denne gjengen) var like kategorisk som alle de andre: «Denne store forandringen... må og vil bli gjennomført av de rike og mektige. Det fins ingen andre til å gjøre det... det er bortkastet tid, talent og penger for de fattige å kjempe mot de rike og mektige...» Han var naturligvis mot «klassehat», klassekamp. Blant de mange som mener det, er det få som

har skrevet så direkte at målet for denne «sosialismen» er «å regjere eller behandle hele samfunnet slik som de dyktigste legene behandler sine pasienter i de beste psykiatriske sykehusene», med «overbærenhet og godhet» overfor de stakkarslige som «er blitt slik på grunn av det nåværende, høyst irrasjonelle, samfunnssystemets ufornuft og urettferdighet.»

Cabets samfunnssystem sørget for valg, men det skulle ikke være noen fri diskusjon; og han insisterte på at en kontrollert presse, systematisk indoktrinering og fullstendig disiplinert ensretting var en del av medisinen.

Hva var forholdet mellom den sosialistiske ideen og den folkelige bevegelsen, for disse utopiske sosialistene? Den folkelige bevegelsen var flokken som skulle gjetes av den gode hyrden. Man må ikke tro at Sosialisme Ovenfra alltid må innebære grusomt despotiske hensikter.

Denne siden ved disse ovenfra-sosialismene hører slett ikke bare fortiden til. Tvert imot; den er så moderne at en moderne forfatter som Martin Buber, i *Paths of Utopia* kan prestere det bemerkelsesverdige kunststykke å behandle de gamle utopistene som om de var gode demokrater og «frihetselskere». Denne myten er ganske utbredt, og den peker nok en gang på den sterkt mangelende forståelsen hos sosialistiske skribenter og historikere av at den dypt rotfestede tradisjonen for Sosialisme Ovenfra er den dominerende komponenten i sosialismens to sjeler.

3. Hva Marx gjorde

Utopismen var elitistisk og antidemokratisk tvers igjennom fordi den var utopisk

– det vil si; den strebet etter oppskriften på en prefabrikkert modell, ville drømme fram en plan som deretter kunne virkelig gjøres gjennom viljen. Framfor alt var den i seg selv fiendtlig til selve ideen om å omforme samfunnet nedenfra, gjennom den samfunnsrystende inngripen fra frihetssøkende folkemasser, selv der hvor den til slutt godtok å gripe til massebevegelse som pressmiddel mot lederne. I den sosialistiske bevegelsen slik den utviklet seg før Marx, krysset aldri den sosialistiske ideens linje linjen til demokrati nedenfra.

Denne krysningen, denne syntesen, var Marx' store bidrag; hele innholdet i Kapitalen er underordnet sammenliknet med dette. Dette er marxismens hjerte; «Dette er loven, resten er kommentarer.» Det Kommunistiske Manifest fra 1848 var karakteristisk for den første bevegelsens selvbevissthet (med Engels' ord) «hvis oppfatning helt fra begynnelsen var at arbeiderklassens frigjøring må være arbeiderklassens eget verk».

Den unge Marx gikk selv gjennom et mer primitivt stadium akkurat som det menneskelige fosteret gjennomgår gjeltestadiet; eller for å si det på en annen måte, en av sine første immunprosesser gjennomgikk han da han ble angrepet av den mest utbredte sykdom av alle, illusjonen om «frelserdespoten». Da Marx var 22 år gammel, døde den gamle keiseren, og til liberalernes lovprisninger besteg Friedrich Wilhelm den Fjerde tronen omgitt av forhåpninger om demokratiske reformer ovenfra. Ingenting av den sorten skjedde. Marx kom aldri tilbake til denne tanken, som her villedet hele sosialismen med sin tro på frelser-diktatorer eller frelser-presidenter.

Marx kom inn i politikken som den kjempende redaktøren for en avis som var organ for ytterste venstre i det liberale demokratiet i det industrialiserte Rhindistriktet, og ble snart det fremste redaksjonelle talerør for fullt politisk demokrati i Tyskland. Den første artikkelen han publiserte var en polemikk hvor han gikk inn for pressens ubetingede frihet fra all statlig sensur. På det tidspunkt da den keiserlige regjeringen tvang fram hans avgang, var han i gang med å finne ut mer om de nye sosialistiske ideene som kom fra Frankrike. Da denne ledende talsmann for et liberalt demokrati ble sosialist, betraktet han fortsatt oppgaven å være kampen for demokratiet – bortsett fra at demokrati nå hadde en dypere betydning. Marx var den første sosialistiske tenker og leder som kom til sosialismen gjennom kampen for det liberale demokrati.

I noen manuskript-notater fra 1844 tilbakeviste han den eksisterende «primitive kommunismen» som forneker men-

neskets personlighet, og vendte blikket mot en kommunisme som skulle være en «fullt utviklet humanisme». I 1845 utarbeidet han og vennen Engels en argumentasjon mot elitismen i den sosialistiske strømmingen som en Bruno Bauer representerte. I 1846 organiserte de De Tyske Demokratiske Kommunistene i eksil i Brussel, og Engels skrev: «I vår tid er demokrati og kommunisme ett.» «Bare proletarene er i stand til å virkelig forbrødres under det kommunistiske demokratiets banner.»

Under utarbeidelsen av det synspunkt som først forente den nye kommunistiske ideen med de nye demokratiske forhåpningene, kom de i konflikt med de eksisterende kommunistiske sektene, som Weitlings, som drømte om et messiansk diktatur. For å slutte seg til gruppen som ble til Kommunists Forbund (som de skrev Det Kommunistiske Manifest for), satte de som vilkår at organisasjonen skulle endres fra en elitekonspirasjon

av det gamle slaget til en åpen propagandagrupper, at «alt som leder til overtroisk autoritetstro, strykes fra vedtektene», at ledelsen skulle velges av hele medlemsmassen i motsetning til tradisjonen med «avgjørelser ovenfra». De fikk Forbundet med seg på sin nye framgangsmåte, og i et tidsskrift utgitt i 1847 bare få måneder før Det Kommunistiske Manifest, kunn- gjorde gruppen:

«Vi hører ikke til de kommunistene som vil den personlige friheten til livs, som vil gjøre verden om til en stor arbeidsbrakke eller et gigantisk arbeids- hus. Det fins helt klart noen kommunist- ter som, med lett samvittighet, nekter å godta den personlige friheten fordi de ser på den som en hindring for fullstendig harmoni. Men vi har intet ønske om å bytte vekk frihet for likhet. Vi er overbevist om... at ikke under noe sosialt system vil den personlig friheten være bedre sikret enn i et samfunn basert på felleseie... [La oss forene] våre krefter for å skape en demokratisk stat hvor hvert parti har adgang til gjennom tale eller skrift å vinne flertallet for sine ideer...»

Det Kommunistiske Manifest som ble til gjennom disse diskusjonene proklamerte at revolusjonens første mål var «å vinne slaget om demokratiet.» Da Kommunistens Forbund, to år senere etter 1848-revolusjonenes undergang, ble splittet, var det igjen i konflikt med den «primitive kuppkommunismen», som ville erstatte en virkelig massebevegelse i en opplyst arbeiderklasse med besluttsomme revolusjonære grupper. Marx fortalte dem:

«Minoriteten... gjør den blotte viljen til drivkraften i revolusjonen, i stedet for de faktiske forholdene. Der vi sier til ar-

beiderne: «Dere vil bli nødt til å gå gjennom femten eller tjue eller femti år med borgerkriger og internasjonale kriger, ikke bare for å forandre de rådende forholdene, men også for å forandre dere selv og gjøre dere i stand til å ta den politiske makten», sier dere til arbeiderne: «Vi må oppnå makt straks, ellers kan vi like godt legge oss til å sove.»

«For å forandre dere selv og gjøre dere i stand til å ta den politiske makten»: dette er Marx' program for arbeiderbevegelsen, i motsetning både til de som sier at arbeiderne kan ta makten hvilken som helst søndag, og de som sier aldri. Slik ble marxismen til, i bevisst kamp mot forkjemperne for Det oppdragende diktatur, frelserdiktatorene, de revolusjonære elitistene, de autoritære kommunistene, i tillegg til filantropiske velgjørere og borgerlige liberalere. Dette var Marx' marxisme, ikke den karikerte uhyrligheten som har fått påklistret denne merkelappen både av Etablisementets professorvelde, som grøsser av Marx' kompromissløse ånd av revolusjonær opposisjon mot det kapitalistiske status quo, og av stalinistene og neo-stalinistene som må skjule det faktum at Marx gjorde hva det skulle være for å bekjempe slike som dem.

«Det var Marx som til slutt forente de to ideene om sosialisme og demokrati» 2 fordi han utviklet en teori som gjorde syntesen mulig for første gang. Teoriens kjerne er denne påstanden: At det finnes en sosial majoritet som har interesse av og motivasjon for å forandre systemet, og at sosialismens mål kan være utdanningen og mobiliseringen av denne majoriteten. Dette er den utbyttede klassen, arbeiderklassen, som drivkraften for revolusjon endelig vil springe ut av. Følgelig er en

Sosialisme Nedenfra mulig, basert på en teori som ser de revolusjonære utviklingsmulighetene i de brede masser, også hvis de synes tilbakeleggende på et bestemt tidspunkt og et bestemt sted. Kapitalen er, når alt kommer til alt, ingenting annet enn en påvisning av den økonomiske basis for denne påstanden.

Det er bare en teori om arbeiderklasse-sosialisme som gjør sammensmeltningen av revolusjonær sosialisme og revolusjonært demokrati mulig. Vi argumenterer ikke her for vår egen overbevisning om at dette synet er berettiget, men holder fast på hva som er alternativet: alle sosialister eller aspirerende reformatorer som avviser dette synet, må havne i en eller annen Sosialisme Ovenfra, om det er av den reformistiske, utopiske, byråkratiske, stalinistiske, maoistiske eller Castro-varianten. Og det gjør de.

Fem år før Det Kommunistiske Manifest hadde en nyomvendt, 23 år gammel sosialist fortsatt skrevet i den gamle, elitistiske tradisjonen: «Vi kan bare rekruttere vår rekke fra de klassene som har fått en rimelig god utdanning: det vil si fra universitetene og fra handelsborgerskapet...» Den unge Engels ble klokere; men denne foreldete lærdom er fortsatt blant oss.

4. Myten om anarkistisk «frihetlighet»

En av de mest gjennomført autoritære personer i radikalismens historie er ingen annen enn «anarkismens far», Proudhon*. Hans navn blir nå og da gjenopplivet som et stort «frihetlig» forbilde på grunn av hans iherdige gjentakelse av ordet frihet, og hans appeller om «revolusjon nedenfra».

Noen er kanskje villige til å overse hans hitleriske form for antisemittisme

(«Jøden er menneskehetens fiende. Det er nødvendig å sende denne rasen tilbake til Asia, eller utrydde den...»). Eller hans prinsipielle rasisme i sin alminnelighet (han mente det var riktig for Sørstatene å holde amerikanske negere som slaver, siden de var laveststående blant de mindreverdige raser). Eller hans glorifisering av krig for krigens skyld (på nøyaktig samme vis som Mussolini). Eller hans syn på at kvinner ikke skulle ha noen rettigheter («Jeg nekter henne alle politiske rettigheter og ethvert initiativ. For kvinnen ligger frihet og et godt liv kun i ekteskapet, i moderskapet og i huslige plikter...») – det vil si nazistenes «Kinder-Kirche-Kuche».

Men det er ikke mulig å glatte over hans voldsomme motstand ikke bare mot fagorganisering og streikerett (han støttet til og med politiet i streikebryteri), men også mot enhver ide om retten til å stemme, allmenn stemmerett, folkesuverenitet og selve grunnlovstanken. («Alt dette demokratiet er avskyelig... Hva skulle jeg ikke gi for å seile inn i denne mobben med knyttede never!»). Hans opptegnelser for sitt ideelle samfunn innbefatter undertrykkelse av alle andre grupper, ethvert offentlig møte med mer enn 20 deltagere, enhver fri presse og alle valg. I de samme opptegnelser ser han fram til «en alminnelig inkvisisjon» og domfellelsen av «flere millioner mennesker» til tvangsarbeid – «så snart revolusjonen er gjennomført.»

Bak all dette fantes en rasende forakt for folket – det nødvendige grunnlaget for sosialisme ovenfra, på samme måte som det motsatte var marxismens grunnlag. Massene er korrupte og håpløse («Jeg tilber menneskeheten, men spytter på mennesker!») De er «bare noen ville... som det er vår plikt å sivilisere, og uten å

gjøre dem til våre herrer,» skrev han til en venn som han hånlige irettesatte: «Du tror fortsatt på folket.» Fremskritt kan bare skje under herredømmet til en elite som passer på at folket ikke får noen makt.

Fra tid til annen så han på en eller annen regjerende despot som den eneherderen som ville bringe revolusjonen: Louis Bonaparte (han skrev en hel bok i 1852 der han berømmer keiseren som bærer av revolusjonen); prins Jerome Bonaparte; og til slutt tsar Alexander II («Glem ikke at tsarens despoti er nødvendig for sivilisasjonen»).

Det fantes selvfølgelig en kandidat til diktatorjobben som var nærmere: han selv. Han utviklet en detaljert plan for et næringsliv bygd på «gjensidighet», kooperativt i formen, som ville spre seg og ta over all forretningsvirksomhet og deretter staten. I sine skrifter plasserer Proudhon seg selv som øverste leder, selvfølgelig ikke underlagt den demokratiske kontroll han foraktet så dypt. Han tok seg av detaljene på forhånd:

«Sett opp et hemmelig program, for alle lederne: ugjenkallelig fjerning av kongeligdom, demokrati, eiere, religion [osv.]» «Lederne er landets naturlige representanter. Ministre er kun overordnede ledere og generaldirektører; slik jeg en dag vil bli... Når vi blir herskere, vil religionen bli det vi vil den skal være; likedan med utdanning, filosofi, rettsvesen, administrasjon og regjering.»

Leseren, som kan være full av de vanlige illusjonene om anarkistisk «frihetlighet», vil kanskje spørre: Var han da uoppriktig i sin store kjærlighet til friheten? På ingen måte: det gjelder bare å forstå hva anarkistisk «frihet» betyr. Proudhon skrev: «Frihetens prinsipp er som

hos Thelemes abbed [hos Rabelais*]: gjør hva du vill!» og prinsippet innebar: «ethvert menneske som ikke kan gjøre det han vil, og alt hva han vil, har retten til å gjøre opprør, også alene, mot regjeringen, til og med hvis regjeringen var alle andre.» Det eneste menneske som kan glede seg over denne friheten er en despot; dette er betydningen av den glimrende innsikt hos Dostojevskis Shigalev: «Når jeg starter i uinnskrenket frihet, havner jeg i uinnskrenket despoti.»

Tilsvarende gjelder den andre «anarkismens far», Bakunin, hvis oppskrifter på diktatur og undertrykking av demokratisk kontroll er bedre kjent enn Proudhons.

Det grunnleggende resonnementet er det samme: Anarkismen handler ikke om å skape demokratisk kontroll nedenfra, bare om ødeleggelsen av «autoritet» over individet, inkludert den mest demokratiske regulering av samfunnet som tenkes kan. Dette er klarlagt av autoritative anarkistiske fortolkere igjen og igjen, for eksempel av George Woodcock*: «selv hvis demokrati var mulig, ville ikke anarkisten støtte det... Anarkister kjemper ikke for politisk frihet. Det de kjemper for, er frihet fra politikk...» Anarkismen er i prinsippet sterkt antidemokratisk, siden en ideell demokratisk autoritet fortsatt er autoritet. Men siden anarkismen – når den avviser demokratiet – ikke har noen annen metode for å løse de uunngåelige uoverensstemmelsene og forskjellene blant innbyggerne i Theleme, blir dens uinnskrenkede frihet for hvert ukontrollert individ umulig å skille fra det uinnskrenkede despoti utøvd av et slikt individ, både i teori og praksis.

Det store problemet i vår tid er å oppnå demokratisk kontroll nedenfra over

den enorme makt som utøves i et moderne samfunn. Anarkismen, som er friest av alle med sitt ordgyteri om «noe ned-enfra», avviser dette målet. Det er den andre siden av den byråkratiske despotismens medalje, med alle dens verdier snudd opp-ned, ikke botemiddelet eller alternativen.

5. Lassalle og stats sosialismen

Det blir ofte framstilt som om det tyske sosialdemokratiske partiet, selve modellen for et moderne sosialdemokrati, ble bygd på marxistisk grunn. Dette er en myte akkurat som mye annet i de eksisterende sosialisme-historiene. Påvirkningen fra Marx var sterk, også på noen av topplederne i en periode, men politikken som gjennomsyret og til slutt fyllte hele partiet, kom hovedsaklig fra to andre kilder. Den ene var Lasalle*, som grunnla tysk sosialisme som organisert bevegelse (1863); den andre var de britiske fabianistene som inspirerte Eduard Bernsteins* «revisjonisme».

Ferdinand Lasalle er prototypen på stats sosialisten - det vil si en som har som mål at sosialismen skal avgis nedover av den eksisterende staten. Han var ikke det første prominente eksemplet (det var Louis Blanc*), men for ham var den eksisterende staten keiserstaten under Bismarck*.

Staten, sa Lasalle til arbeiderne, er noe som «kan oppnå for hver enkelt av oss det ingen av oss kan oppnå alene.» Marx hevdet det stikk motsatte; at arbeiderklassen måtte frigjøre seg selv og avskaffe den eksisterende staten underveis. E. Bernstein hadde helt rett i at Lasalle «laget en ren kultus» omkring staten. «All sivilisasjons eldgamle vestalinn-eild, staten, forsvarer jeg sammen med

dere mot disse moderne barbarene [det liberale borgerskapet]», sa Lasalle til en prøyssisk rett. Dette var det som gjorde Marx og Lasalle «fundamentalt uenige», påpeker Lasalles biograf Footman, som avslører hans pro-prøyssiske holdning, pro-prøyssiske nasjonalisme og pro-prøyssiske imperialisme.

Lasalle organiserte den første tyske sosialistbevegelsen som sitt personlige diktatur. Helt bevisst satte han igang å bygge den opp som en massebevegelse nedenfra for å oppnå en Sosialisme Ovenfra (husk Saint-Simons rambukk). Målet var å overbevise Bismarck til å gi innrømmelser – spesielt alminnelig stemmerett, og på grunnlag av disse kunne en parlamentarisk bevegelse under Lasalle bli Bismarckstatens allierte i koalisjon mot det liberale borgerskapet. For å nå dette målet prøvde faktisk Lasalle å forhandle med Jernkansleren. Etter å ha sendt ham de diktatoriske statuttene for sin organisasjon som «konstitusjonen i mitt kongedømme som du kanskje vil misunne meg», fortsatte Lasalle:

«Men denne miniatyren vil være nok til å vise hvor sant det er at arbeiderklassen føler en instinktiv tilbøyelighet i retning diktatur hvis den først blir riktig overbevist om at diktaturet vil utøves i dens interesse; og hvor mye den, tross alle republikanske synsmåter – eller nettopp på grunn av dem – vil være tilbøyelig, som jeg sa deg nylig, til å se på kongemakten, i motsetning til det borgerlige samfunnets egoisme, som den naturlige representant for sosialt diktatur. Men da må kongemakten på sin side endelig bestemme seg for å ta det – sikkert temmelig usannsynlige – skritt å slå inn på en virkelig revolusjonær linje og forandre seg selv fra et monarki for de privilegerte sjikt til et

sosialt og revolusjonært folkets monarki.»

Selv om dette hemmelige brevet ikke var kjent på den tiden, forsto Marx lasalleanismens vesen fullt ut. Han sa direkte til Lasalle at han var en «bonapartist», og skrev forutseende at «hans holdning er den framtidige arbeiderdiktatorens.» Han kalte tendensen hos Lasalle for «kongelig prøyssisk regjeringssosialisme», og fordømte hans «allianse med absoluttiske og føydale motstandere av borgerskapet.»

«I stedet for omforming av samfunnet gjennom en revolusjonær prosess,» skrev Marx, ser Lasalle sosialismen stige opp «av `den statlige hjelpen' som staten gir til produsentenes kooperative sammenlutninger og som staten, ikke arbeideren, `setter ut i livet'.» Marx gjør narr av dette. «Men hva de nåværende kooperative sammenslutningene angår, så har de verdi bare så lenge de er arbeidernes egne uavhengige verk og ikke er under innflytelse av regjeringen eller borgerskapet.» Dette er en klassisk framstilling av betydningen til ordet uavhengig som hjørnesteinen i Sosialisme Nedenfra versus stats-sosialisme.

Det fins et instruktivt eksempel på hva som skjer når en akademisk anti-marxist av amerikansk type kommer over dette aspektet hos Marx. Mayos bok «Democracy and Marxism» (senere revidert til «Introduction to Marxist Theory») påviser enkelt og greit at marxismen er antidemokratisk hovedsakelig ved det enkle middel å definere den som «Moskva-ortodoksien». Men han ser i det minste ut til å ha lest Marx og innsett at Marx aldri, i sine mellemlange skrifter og et langt liv, la for dagen noe ønske om mer makt til staten – heller det motsatte. Det gikk opp for ham at Marx ikke var noen «statist».

«Den vanlige kritikken mot marxismen er at den har tendens til å degenerere til en form for «statisme». Ved første blikk [dvs. ved lesning, H.D.] viser kritikken seg å treffe langt over mål, for styrken i Marx' politiske teori ... er nettopp dens totale fravær av glorifisering av staten».

Denne oppdagelsen utgjør en betydelig utfordring for Marx-kritikere, som selvfølgelig vet på forhånd at marxismen må forherlige staten. Mayo løser vanskeligheten med to utsagn: 1) «statismen er implisitt i vilkårene for total planlegging ...» 2) Se på Russland.

Men Marx dyrket ikke «total planlegging». Grunnen til at han så ofte har blitt angrepet (av andre Marx-kritikere) for ikke å ha satt opp en nøyaktig plan for sosialismen er nettopp at han reagerte så kraftig mot sine forgjengeres utopiske «planisme» eller planlegging ovenfra. «Planisme» er nettopp den oppfatning av sosialismen som Marx ville til livs. Sosialisme må innebære planlegging, men «total planlegging» er ikke det samme som sosialisme, akkurat som enhver tosk kan bli professor uten at en hver professor må være en tosk.

6. Den fabianistiske modellen

I Tyskland vokser det bak Lassalle fram en rekke «sosialismer» som beveger seg i en interessant retning. De såkalte akademiske sosialistene (kateter-sosialistene, en strømning blant etablerte akademikere) hadde mer åpenlyst enn Lassalle forhåpninger til Bismarck, men deres oppfatning av sosialisme var ikke prinsipielt fremmed fra hans. Men Lasalle forsøkte den risikable utvei å sette i gang en massebevegelse nedenfra for å nå dette mål

– risikabelt fordi når bevegelsen først var i gang kunne den komme ut av kontroll, noe den også gjorde mer enn én gang. Bismarck selv nølte ikke med å framstille sin patriarkalske økonomiske politikk som en slags sosialisme, og det ble skrevet bøker om «monarkistisk sosialisme», «Bismarcksk statssosialisme», osv.

Går vi videre mot høyre, kommer vi til «sosialismen» til Friedrich List*, en proto-nazist, og til kretser hvor en antikapitalistisk form for antisemittisme (Duhring*, A. Wagner, osv.) la noe av grunnlaget for bevegelsen som kalte seg sosialisme under Adolf Hitler.

Fellesnevneren for hele dette spekteret, på tvers av alle forskjellene, er oppfatningen av sosialisme som ensbetydende med statlig innblanding i økonomisk og sosialt liv, rett og slett. «Staat, greif zu!» oppfordret Lasalle. «Stat, ta styringen!» – dette er sosialismen til hele jengen.

Det er derfor Schumpeter har rett når han påpeker at den britiske parallellen til den tyske statssosialismen er – fabianismen, Sidney Webbs* sosialisme. Fabianistene (eller nærmere bestemt webbierne) er, i den sosialistiske idehistorien, den moderne sosialistiske retning som fjernet seg mest fra marxismen og ble mest fremmed for marxismen. Den var en nesten kjemisk ren, ublandet sosialdemokratisk reformisme, særlig før den store arbeider- og sosialistbevegelsen i England, som den ikke ønsket og ikke hjalp fram (til tross for en vanlig myte om det motsatte). Derfor er den meget viktig å undersøke, i motsetning til de fleste andre reformistiske strømninger som hedret marxismen ved å adoptere noen av dens begreper og forvrenge dens innhold.

Fabianistene, med overlegg middel-

klasse-preget i sin sammensetning og appell, var ikke for å bygge noen massebevegelse i det hele tatt, minst av alt en fabianistisk. De så på seg selv som en liten elite av skarpskodde tenkere som skulle gjennomsyre de eksisterende samfunnsinstitusjonene, påvirke de virkelige lederne i alle sfærer, om de var toryer eller liberale, og med «gradvishetens uavvendelighet» lede samfunnsutviklingen mot sitt kollektivistiske mål. Siden deres oppfatning av sosialismen kun omfattet statlig intervensjon (nasjonal eller kommunal), og deres teori sa dem at kapitalismen selv ble kollektivisert med raske skritt hver dag og måtte bevege seg i denne retningen, så var deres funksjon bare å påskynde prosessen. Fabian Society* ble skapt i 1884 for å være lokkefisk for an en hai. Til å begynne med var haien det liberale partiet, men da gjennomtrengingen av liberalismen mislyktes totalt og arbeiderne til slutt organiserte sitt eget klasseparti på tross av fabianistene, skiftet lokkefiskens ganske enkelt hai.

Det fins trolig ingen annen sosialistisk retning som så systematisk og til og med bevisst utviklet sin teori som en Sosialisme Ovenfra. Denne bevegelsens vesen ble tidlig gjenkjent, selv om den senere ble mindre tydelig da fabianismen smeltet sammen med Laborreformismen. Den ledende kristen-sosialisten i The Fabian Society angrep en gang Webb for å være «en byråkratisk kollektivist» (kanskje første gang uttrykket ble brukt). Hilaire Bellocs engang så berømte bok fra 1912 om The Servile State ble hovedsakelig utløst av Webb-typen hvis «kollektivistiske ideal» var grunnleggende byråkratisk. G.D.H. Cole mintes: «Webb-tilhengerne dengang pleide gjerne å si at enhver som var aktiv i politikken, var en-

ten en «A» eller en «B» – en anarkist eller en byråkrat – og at de var «B'er».

Disse karakteristikkene gjengir knapt noe fullgodt bilde av den Webb's kollektivismen som fabianismen var. Den var gjenomgående lederfiksert, teknokratisk, elitistisk, autoritær, «planistisk». Webb likte godt uttrykket «å trekke i trådene» nesten som et synonym for politikk. Et fabianistisk tidsskrift skrev at de ønsket å være «sosialismens jesuitter». Evangeliet var orden og effektivitet. Folket, som skulle behandles med godhet, passet kun til å bli styrt av dyktige eksperter. Klassekamp, revolusjon og folkelig uro var sykdomstegn. I *Fabianism and the Empire* ble imperialismen hyllet og omfavnet. Hvis den sosialistiske bevegelsen noen gang utviklet sin egen byråkratiske kollektivismen, så var det denne.

«Det er mulig å tenke at sosialismen i grunnen er en bevegelse nedenfra, en klassebevegelse», skrev en talsmann for fabianismen, Sidney Ball, for å befri leseren fra denne ideen, men nå «nærmer sosialistene seg problemet fra et vitenskapelig heller enn et folkelig synspunkt; de er middelklasse-teoretikere», skrøt han, og fortsatte med å forklare at det er «en tydelig forskjell mellom gatas sosialisme og lenestolsosialismen».

Fortsettelsen er også kjent, selvom den ofte er tilslørt. Mens fabianismen som en egen retning kokte bort i en bredere strøm av Arbeiderparti-reformisme omkring 1918, gikk de ledende fabianistene i en annen retning. Både Sidney og Beatrice Webb og Bernard Shaw* – topptrioen – ble prinsipielle tilhengere av stalinistisk totalitarisme i 1930-åra. Enda tidligere hadde Shaw, som mente at sosialismen trengte en supermann, funnet

mer enn en. Etter tur omfavnet han Mussolini og Hitler som godgjørende despoter som kunne formidle «sosialismen» ned til yahooene [Swifts undermennsker i *Gulliver*. O.a.], og ble bare skuffet over at de faktisk ikke avskaffet kapitalismen.

I 1931 oppdaget Shaw, etter et besøk i Russland, at Stalinregimet virkelig var fabianisme i praksis. Ekteparet Webb fulgte etter til Moskva, og fant Gud. I deres *Soviet Communism: a New Civilization* beviste de (direkte ut fra Moskvas egne dokumenter og Stalins egne påstander, iherdig undersøkt) at Russland er det største demokrati i verden; Stalin er ingen diktator; likhet hersker for alle; ettparti-diktaturet er nødvendig; Kommunistpartiet er en gjennomført demokratisk elite som bringer sivilisasjonen ut til slaverne og mongolene (men ikke engelskmenn); politisk demokrati har slått feil i Vesten uansett, og det er ingen grunn til at politiske partier skal overleve i vår tid...

De støttet Stalin standhaftig gjennom Moskva-prosessene* og Hitler-Stalinpakten* uten synlige skrupler, og døde som mer ukritiske pro-stalinister enn man i dag finner i Politbyrået. Som Shaw forklarte det; ekteparet Webb hadde kun forakt tilovers for den russiske revolusjonen, men «de ventet til omveltningens ødeleggelse og sammenbrudd var slutt, dens feilgrep rettet opp og kommuniststaten noen lunde satt ut i livet.» Det vil si de ventet til de revolusjonære massene var lagt i tvangstrøye, og revolusjonens ledere avsatt, diktaturets effektive ro hadde senket seg, kontrarevolusjonen grundig etablert; deretter kunne de erklære dette som Idealet.

Var dette virkelig en gigantisk misfor-

ståelse, en eller annen uforståelig blunder? Eller hadde de ikke rett i å tro at dette var den «sosialisme» som svarte til deres ideologi, pluss minus litt blod? Fabianismens sving fra middelklasse-gjennomtrenging [jfr. det Draper skriver om «lokkefisk», overs.anm] til stalinisme var som en dør hengslet på Sosialisme Ovenfra.

Hvis vi ser tilbake på ti-åra like før århundreskiftet som satte fabianismen til verden, kommer en annen skikkelse til syne, Webbs motsetning, den revolusjonære sosialismens ledende personlighet i denne perioden, poeten og kunstneren William Morris*, som ble sosialist og marxist da han var sent i førtiårsalderen. Morris' skrifter om sosialisme puster gjennom hver eneste pore en ånd av Sosialisme Nedenfra, akkurat som hver eneste linje av Webb er det motsatte. Dette kommer kanskje klarest fram i hans kraftige angrep på fabianismen (med gode begrunnelser), hans avsmak for «marxismen» hos den britiske utgaven av Lasalle, den diktatoriske H.M. Hyndman; hans fordømmelser av statssosialismen, hans avsky for det byråkratisk-kollektivistiske utopia i Bellamys Looking Backward. (Sistnevnte fikk ham til å bemerke: «Hvis de rekrutterte meg til et regiment av arbeidere, ville jeg bare ligge på ryggen og sparke.»)

Morris' sosialistiske skrifter er gjennomsyret av den vekt han overalt legger på klassekamp nedenfra i samtida; og når det gjelder den sosialistiske framtida, så ble hans News from Nowhere skrevet som et direkte motsvar til Bellamys bok. Han advarte:

«at enkeltmennesker ikke kan skyve livets viderverdigheter over på en abstraksjon kalt staten, men må hanskes med

dem i bevisst fellesskap med hverandre... Variasjon i livsførsel er et like viktig mål for sann kommunisme som like muligheter, og ... kun en forening av disse to vil føre til virkelig frihet.»

«Selv enkelte sosialister», skrev han «er tilbøyelige til å forveksle de kooperative innretninger som det moderne liv tenderer mot, med selve innholdet i sosialismen». Dette betydde «faren for at fellesskap skal utvikles til byråkrati». Derfor uttrykte han engstelse for et «kollektivistisk byråkrati» i framtiden. I sin kraftige reaksjon mot statssosialisme og reformisme, falt han tilbake til anti-parlamentarisme, men han gikk ikke i den anarkistiske fellen:

«...folk vil måtte forbindes gjennom administrasjon, og det vil av og til oppstå meningsforskjeller... Hva skal man gjøre? Hvilken part skal gi etter? Våre anarkistiske venner sier at flertallet ikke må få sin vilje; i så fall må det bli mindretallet. Og hvorfor? Ligger det noen hellig rett i et mindretall?»

Dette går langt dypere inn i kjernen i anarkismen enn den vanlige oppfatningen som sier at problemet med anarkismen er at den over-idealistisk.

William Morris versus Sidney Webb; dette er en måte å oppsummere saken på.

7. Den «revisjonistiske» fasaden

Eduard Bernstein, den sosialdemokratiske «revisjonismens» teoretiker, fikk sine impulser fra fabianismen, som han ble sterkt påvirket av under sitt eksil i London. Han oppfant ikke reformistisk politikk i 1896, han bare ble dens teoretiske talsmann. (Lederen for partibyråkratiet foretrakk mindre teori: «Man sier det ikke, man gjør det», sa han til Bernstein, og

mente at politikken til det tyske sosialdemokratiet var blitt renset for marxisme lenge før teoretikerne gjenspeilte denne endringen.)

Men Bernstein «reviderte» ikke marxismen. Hans rolle var å rive den opp med roten under dekke av å skjære vekk visne grener. Fabianistene hadde ikke brydd seg med å late som, men i Tyskland var det ikke mulig å knuse marxismen med et frontalangrep. Omvendingen til Sosialisme Ovenfra («die alte Scheisse» – «den gamle skiten») måtte presenteres som en «modernisering», en «revisjon».

Egentlig fant «revisjonismen», akkurat som fabianismen, sin sosialisme i den uunngåelige kollektivering av kapitalismen selv, den så bevegelsen mot sosialisme som summen av de kollektivistiske tendensene som fantes i selve kapitalismen; de trodde på «selvsosialiseringen» av kapitalismen ovenfra, gjennom den eksisterende statens institusjoner. Det å betrakte statliggjøring som ensbetydende med sosialisme er ikke stalinismens oppfinnelse; det ble systematisert av den fabianistiske, revisjonistiske, statssosialistiske strømningen i den sosialdemokratiske reformismen.

De fleste nåtidas oppdagelser som proklamerer at sosialismen er avlegs fordi kapitalismen ikke eksisterer lenger, kan vi finne allerede hos Bernstein. Det var «absurd» å kalle Weimar-Tyskland kapitalistisk, erklærte han, på grunn av kontrollen som ble utøvd over kapitalistene. Det følger av bernsteinismen at nazistaten var enda mer antikapitalistisk, som sagt...

Omformingen av sosialismen til en byråkratisk kollektivism er allerede implisitt i Bernsteins angrep på arbeider-

demokratiet. Han avviste tanken om arbeiderkontroll i industrien, og fortsatte ved å omdefinere demokrati. Er det «en regjering av folket»? Det forkaster han, til fordel for den negative definisjonen «fravær av klasseregjering». Dermed blir selve begrepet arbeiderdemokrati som et sosialismens sine qua non* kassert, like effektivt som i de dyktige redefinisjonene av demokrati som fins på østblokkuniversiteter. Til og med politisk frihet og representative institusjoner er blitt definert ut: et teoretisk resultat som er desto mer imponerende ettersom Bernstein personlig ikke var antidemokratisk slik som Lasalle og Shaw. Det er teorien om Sosialisme Ovenfra som krever slike formuleringer. Bernstein er den ledende sosialdemokratiske teoretiker ikke bare for tesen om at statliggjøring=sosialisme, men også for å skille sosialisme fra arbeiderdemokrati.

Det passet seg derfor godt at Bernstein skulle komme til den slutningen at Marx' fiendtlighet mot staten var «anarkistisk», og at Lasalle hadde rett når han mente staten kunne iverksette sosialismen. «Det vil kun være en gradsforskjell mellom det administrative systemet i overskuelig framtid og det vi har i dag», skrev Bernstein; «statens hendøen», er ikke annet enn utopisme selv under sosialismen. Han, derimot, var meget praktisk; for eksempel da keiserens ikke hendøende stat kastet seg inn i det imperialistiske kappløpet om kolonier, stod Bernstein straks opp for kolonialismen og Den hvite manns byrde: «De innfødte kan bare tilkjennes en betinget rett til det landet de bebor, en høyere sivilisasjon kan i siste instans gjøre krav på en høyere rett.»

Bernstein satte sin visjon om veien til

sosialismen opp mot Marx': Marx' visjon «er bildet av en hær. Den presser seg fram, via omveier, over stakk og stein ... Til slutt kommer den til en dyp avgrunn. På den andre siden vinker målet – framtidstaten som bare kan nås over havet, et rødt hav, som noen har sagt.» Bernsteins visjon, derimot, var ikke rødt, men rosenrød: klassekampen dempes ned til harmoni idet en vennligsinnet stat sakte forandrer borgerskapet til gode byråkrater. Det gikk ikke slik – da Bernsteins sosialdemokrati først skjøt ned den revolusjonære venstresida i 1919, og deretter bidro de, ved å gi makten tilbake til det fordervete borgerskapet og til militæret, til å føre Tyskland i hendene på fascistene.

Hvis Bernstein var teoretikeren som likestilte byråkratisk kollektivism med sosialisme, så var det hans motstander på venstrefløyen i den tyske bevegelsen som ble den ledende talsperson i Den an-

nen internasjonale for en revolusjonær-demokratisk Sosialisme Nedenfra. Dette var Rosa Luxemburg, som så ettertrykkelig knyttet sin tiltro og sitt håp til en fri arbeiderklassens spontane kamp, at myttemakerne oppfant en «spontanitetsteori» for henne, som hun aldri stod for; en teori hvor «spontanitet» er satt opp mot «lederskap».

I sin egen bevegelse kjempet hun hardt mot de «revolusjonære» elitistene som gjenoppdaget teorien om Oppdragende Diktatur over arbeiderne (det blir gjenoppdaget i hver generasjon som Allers siste nytt), og måtte skrive: «Uten flertallet av proletariatets bevisste vilje og bevisste handling kan det ikke bli noen sosialisme ... [Vi] vil aldri påta oss regjeringsmakt uten gjennom den klare, utvetydige viljen til det store flertallet i den tyske arbeiderklassen...» Og hennes berømte aforisme: «Feil begått av en virkelig revolusjonær arbeiderbevegelse er mye

mer fruktbare og historisk verdifulle enn ufeilbarligheten i den aller beste sentral-komite.»

Rosa Luxemburg versus Eduard Bernstein: det er det tyske kapitlet i fortellingen.

8. Den 100 prosent amerikanske scenen

Ved kildene til amerikansk «innfødt sosialisme» er bildet det samme, bare i enda større grad. Hvis vi betrakter den importerte «tyske sosialismen» (Lasalles med marxistisk pynt) i det tidlige Socialist Labor Party, er den ledende skikkelsen her langt borte, Edward Bellamy og hans Looking Backward (1887). Like før ham kom den nå glemte Laurence Gronlund, hvis Cooperative Commonwealth (1884) hadde enorm innflytelse i sin samtid, med et opplag på 100.000.

Gronlund er så ajour at han ikke sier at han forkaster demokratiet – han bare «omdefinerer» det, til «administrasjon ved de kompetente», i motsetning til «styre ved majoriteter», sammen med et forsiktig forslag om å fjerne representativt styre som sådan og også alle partier. Alt det «folket» ønsker, lærer han oss, er «administrasjon – god administrasjon». De burde finne «de rette lederne», og så være «villige til å legge hele sin kollektive styrke i deres hender». Representativt styre vil bli erstattet av folkeavstemningen. Han er sikker på at dette systemet vil fungere, forklarer han, fordi det fungerer så bra for hierarkiet i den katolske kirken. Selvfølgelig forkaster han den forferdelige ideen om klassekamp. Arbeiderne er ute av stand til å frigjøre seg selv, og han fordømmer spesielt Marx' berømte uttrykk om dette grunnleggende prinsippet. «Yahooene» vil bli frigjort av en elite

av de «kompetente», hentet fra intelligentsiaen; og på ett tidspunkt satte han seg fore å organisere et hemmelig, konspiratorisk Amerikansk sosialistisk broderskap blant studenter.

Bellamys sosialistiske utopi i Looking Backward er uttrykkelig formet med hæren som det ideelle samfunnsmønster – disiplinert, hierarkisk styrt av en elite, organisert ovenfra og ned, med det hyggelige fellesskap i bikuben som det store mål. Selve historien gir et bilde av at overgangen kommer gjennom konsentrasjonen av samfunnet til ett stort foretningsselskap, en eneste kapitalist: staten. Alminnelig stemmerett er avskaffet; alle organisasjoner nedenfra eliminert; avgjørelser bli tatt av administrative teknokrater ovenfra. Som en av hans tilhengere definerte denne «amerikanske sosialismen»: «dens sosiale ide er et perfekt organisert industrisystem som, fordi hjulene griper så tett i hverandre, vil virke med et minimum av friksjon og et maksimum av velstand og fritid for alle.»

Som hos anarkistene er Bellamys fantastiske løsning på grunnproblemet i samfunnsmessig organisering – å løse uoverenstemmelsene mellom menneskenes tanker og interesser – antakelsen at eliten vil være overmenneskelig klok og ute av stand til urettferdighet (i bunn og grunn det samme som den stalinistisk-totalitære myten om partiets ufeilbarlighet). Poenget med denne antakelsen er at den overflødiggjør enhver interesse for demokratisk kontroll nedenfra, noe som er utenkelig for Bellamy ettersom massene, arbeiderne, rett og slett er et farlig uhyre, den barbariske horden. Bellamy-bevegelsen, som kalte seg selv «nasjonalistisk» og opprinnelig satte seg fore å være både

antisosialistisk og antikapitalistisk – ble systematisk organisert med appell til middelklassen, slik som fabianismen.

Her fantes de voldsomt populære agitatorene i den «innfødte» retningen innen amerikansk sosialisme, hvis oppfatninger gjenlød i de ikke-marxistiske og anti-marxistiske deler av den sosialistiske bevegelsen godt inn i det 20. århundret, med en gjenoppstandelse av Bellamyklubber i 1930-åra, da John Dewey lovpriste Looking Backward som en utlegning av «det amerikanske ideal for demokrati.»

Teknokratiet, som allerede åpent viser fascistiske trekk, var en direkte utløper av denne tradisjonen på en kant. Hvis man ønsker å se hvor tynn skillerlinjen kan være mellom noe som kalles sosialisme og noe som likner fascisme, er det lærerikt å lese den uhyrlige framstillingen av «sosialisme» som er skrevet av den engang så berømte oppfinner/vitenskapsmann og begavelse i The Socialist Party, Charles P. Steinmetz. Hans America and the New Epoch(1916) legger fram i dypeste alvor nøyaktig den anti-utopien som engang ble latterliggjort i en science-fiction roman hvor Kongressen var erstattet med senatorer direkte fra DuPont, General Motors og de andre storselskapene. Steinmetz, som framstiller de store monopolinstitusjonene (som hans egen arbeidsgiver, General Electric) som det aller fremste i industriell effektivitet, foreslår å oppløse den politiske regjeringen til fordel for direkte styre gjennom en sammenslutning av monopol-selskapene.

Bellamyismen fikk mange inn på veien til sosialismen, men veien delte seg. Ved århundreskiftet utviklet amerikansk sosialisme verdens mest livfulle antitese til Sosialisme Ovenfra i alle dens former:

Eugene Debs. I 1897 var Debs fortsatt på nippet til å spørre ingen ringere enn John D. Rockefeller om å finansiere opprettelsen av en sosialistisk utopi-koloni i en av veststatene. Men Debs, hvis sosialisme var formet i klassekampen til en militant arbeiderbevegelse, fant snart sin egen stemme.

Kjernen i «debsiansk sosialisme» var dens appell og tiltro til massenes egenaktivitet nedenfra. Debs skrifter og taler er gjennomsyret av dette temaet. Han siterer og parafraserte ofte Marx' grunnprinsipp med sine egne ord: «Den store oppdagelsen de moderne slavene har gjort, er at de selv må vinne sin egen frihet. Dette er hemmeligheten bak deres solidaritet, hjertet i deres håp...» Hans klassiske utsagn er dette:

«For lenge har verdens arbeidere ventet på en Moses til å føre dem ut av ufrihet. Han har ikke kommet; han vil aldri komme. Jeg ville ikke føre dere ut om jeg kunne; for hvis dere kunne bli ført ut, kunne dere bli ført tilbake igjen. Jeg ville fått dere til å bestemme dere for at det fins ingen ting dere ikke kan gjøre på egen hånd.» Han gjentok Marx' ord fra 1850:

«I arbeiderklassens kamp for å frigjøre seg fra lønsslaveriet kan det ikke gjentas ofte nok at alt avhenger av arbeiderklassen selv. Det enkle spørsmålet er: Kan arbeiderklassen selv gjøre seg skikket, gjennom utdanning, organisasjon, samarbeid og selvpålagt disiplin, til å ta kontroll over produksjonsmidlene og styre industrien i folkets interesse og til samfunnets beste? Det er alt som skal til.»

Kan arbeiderne gjøre seg selv skikket... Han hadde ingen blåøyde illusjoner om arbeiderklassen slik den var (eller er). Men han hadde et annet mål enn elitistene, hvis eneste visdom består i å rette en

finger mot folkets tilbakestående i dag, og i å fortelle at det alltid vil være slik. Som motvekt til denne troen på et elite-styre ovenfra, satte Debs den helt motsatte forestillingen om den revolusjonære avantgarden (også en minoritet), hvis tro tvinger dem til å forfekte en vanskeligere vei for majoriteten:

«Det er minoritetene som har skapt denne verdens historie [sa han i 1917 i en antikrigstale som Wilsons* regjering fengslet ham for]. Det er de få som har hatt mot til å stå i første rekke, som har vært ærlige nok mot seg selv til å si sannheten de hadde i seg; som har våget å utfordre den etablerte orden; som har gått inn for de lidende, kjempende fattiges sak; som uten hensyn til de personlige følgene har løftet fram frihetens og rettferdighetens sak.»

Denne «debsianske sosialisme» vakte en veldig gjenklang i folket, men Debs hadde ingen etterfølger som talsmann for revolusjonær-demokratisk sosialisme. Etter etterkrigsperiodens radikalisering, ble på den ene siden sosialistpartiet lyserødt respektabelt, på den andre ble kommunistpartiet stalinisert. Den amerikanske liberalismen hadde på sin side lenge gjennomgått en «statliggjøring», som kulminerte i 30-åras store New Deal-illusjon*. Den elitistiske visjonen av utdeling ovenfra under Frelserpresidentens beskyttelse tiltrakk seg en hel rekke liberalere for hvem denne landadelsmannen i Det hvite hus var som Bismarck for Lasalle.

Typen hadde blitt innvarslet av Lincoln Steffens, en kollektivistisk liberaler som (lik Shaw og Georges Sorel) var like tiltrukket av Mussolini som av Moskva, og av samme grunner. Upton Sinclair,

som forlot Sosialistpartiet fordi det var for «sekteisk», lanserte sin «brede» bevegelse for å «gjøre slutt på fattigdommen i California», med et manifest som hadde den treffende tittelen I, Governor of California, and How I Ended Poverty (sannsynligvis det eneste radikale manifest med to ganger «jeg» i tittelen), over temaet «sosialisme fra oppe i Sacramento». En av de typiske skikkelsene på denne tiden var Stuart Chase, som gikk en sikk-sakk kurs fra reformisme til League for Industrial Democracy til teknokratiets halvfascisme. Det fantes stalinoide intellektuelle som klarte å sublimerer sin felles beundring for Roosevelt og Russland ved å tiljuble både NRA* og Moskvaprosessene. Det fantes tegn i tiden som Paul Blanshard, som hoppet av Sosialistpartiet til Roosevelt på grunn av at New Deal-programmet for «styrt kapitalisme» hadde tatt initiativet for økonomisk forandring fra sosialistene.

New Deal, ofte med rette kalt Amerikas «sosialdemokratiske periode», var også liberalernes og sosialdemokraternes store forsøk på Sosialisme Ovenfra, utopien om Roosevelts «folkets monarki». Illusjonen om den Rooseveltsianske «revolusjon ovenfra» forente snik-sosialisme, byråkratisk liberalisme, stalinoid elitisme og illusjoner om både russisk kollektivism og kollektivisert kapitalisme, i én pakke.

9. Seks utgaver av sosialisme ovenfra

Vi har sett at det er flere utgaver eller strømninger innen Sosialisme Ovenfra. De er vanligvis sammenvevd, men la oss skille ut noen av de viktigere sidene og se nøyer på dem.

1. FILANTROPISME. Sosialisme

(eller «frihet», eller hva du vil) skal gis nedover – for å gjøre folket vel – av de rike og mektige, fra deres hjerters godhet. Som Det kommunistiske manifest sa det, myntet på de tidlige utopistene som Robert Owen: «Proletariatet eksisterer for dem bare som den mest lidende klasse.» I takknemlighet må de undertrykte fattige framfor alt unngå å bli larmende, og ikke noe tull med klassekamp eller frigjøring. Dette synet kan betraktes som et tilfelle av -

2. ELITISME. Vi har nevnt flere tilfeller av denne overbevisningen om at sosialisme er en sak for den nye herskende minoriteten. Den er ikke-kapitalistisk av natur og derfor garantert ren, og den utøver sitt herredømme enten midlertidig (for et kortere historisk tidsrom) eller til og med permanent. Uansett vil denne nye herskende trolig ha som sitt mål et oppdragende diktatur over massene – til massenes beste, selvfølgelig – der diktaturet utøves av et eliteparti som undertrykker all kontroll nedenfra, eller av barmhjertige despoter eller frelserledere av et eller annet slag, eller av Shaws «overmennesker», av rasehygienikere, av Proudhons «anarkistiske» ledere eller Saint-Simons teknokrater eller mer moderne utgaver av de samme – med up-to-date terminologi og nye verbale røyktepper som kan hylles som ny sosial teori, i motsetning til «1800-talls-marxismen».

På den annen side har de revolusjonær-demokratiske talsmenn for Sosialisme Nedenfra også alltid vært en minoritet, men kløften mellom en elitistisk tilnærming og en fortrops-tilnærming [avantgarde] er avgjørende, som vi har sett i tilfellet Debs. For ham, som for Marx og Luxemburg, er det den revolusjonær-

re fortroppens oppgave å drive massens flertall til å gjøre seg i stand til å gripe makten i sitt eget navn, gjennom sine egne kamper. Poenget er ikke å benekte minoritetenes kritiske betydning, men å etablere et annet forhold mellom den avanserte minoriteten og den mer tilbaketragende massen.

3. «PLANISME». Nøkkelordene er effektivitet, orden, planlegging, system – og disiplinering. Sosialismen er redusert til sosialt ingeniørarbeid, utført av en Makt hevet over samfunnet. Her igjen er ikke poenget å benekte at effektiv sosialisme krever gjennomført planlegging (eller at effektivitet og orden er bra); men å redusere sosialismen til planmessig produksjon er noe helt annet; akkurat som effektivt demokrati krever stemmerett, men å redusere demokratiet til kun å avgi stemme av og til, gjør det til et bedrag.

Det er faktisk viktig å vise at å skille planlegging fra demokratisk kontroll nedenfra gjør planleggingen i seg selv til en parodi; for dagens uhyre kompliserte industrisamfunn kan ikke planlegges effektivt gjennom en allmektig sentralkomites befalinger, som hemmer og terroriserer det frie initiativ og korrigerer nedenfra. Dette er virkelig den grunnleggende motsigelsen i den nye typen utbytende samfunnssystem vi finner i den sovjetiske byråkratiske kollektivismen. Men vi kan ikke forfølge dette temaet videre her.

Å erstatte sosialisme med planisme har en lang historie, rent bortsett fra dens virkeliggjøring i sovjetmyten om at statliggjøring = sosialisme, et dogme som vi alt har sett først ble systematisert av den sosialdemokratiske reformismen (særlig hos Bernstein og fabianistene). I 1930-åra ble myten om «Planen», delvis

overtatt fra Sovjet-propagandaen, fram-tredende på høyresiden i sosialdemo-kratiet, der Henri de Man ble hyllet som dens profet og Marx' etterfølger. De Man forsvant ut av bildet og er nå glemt fordi han hadde såpass svak dømmekraft at han først drev sine revisjonistiske teorier til korporativisme, og deretter til samarbeid med nazistene.

Bortsett fra i teoretisk konstruksjon, opptrer planisme i den sosialistiske bevegelsen oftest legemeliggjort i en bestemt psykologisk type radikaler. Belloc skal ha æren for å ha presentert en av de første skissene av denne typen i *The Servile State*, med fabianistene i bakhodet. Denne typen, skriver Belloc:

«elsker det kollektivistiske ideal i seg selv... fordi det er en ordnet og regulert form for samfunn. Han elsker å se for seg den ideelle stat hvor jord og kapital skal eies av offentlige tjenestemenn, som skal dirigere andre mennesker omkring og på den måten skåne dem for følgene av deres egne feil, deres uvitenhet og dårskap. [Belloc skriver videre:] Hos ham vekker utbyttingen av mennesket ingen indignasjon. Han er ikke den typen som er kjent med verken indignasjon eller noen annen levende følelse... [Her er det Sidney Webb Belloc ser for seg] ...utsikten til et veldig byråkrati hvor hele livet er plan-

lagt og bestemt i visse enkle skjemaer... gir hans lille mage en endelig tilfredsstillelse.»

Når det gjelder samtidige eksempler med en pro-stalinistisk koloritt, er det fullt opp av dem i Paul Sweezys magasin *Monthly Review**. I en artikkel fra 1930 om «sosialismens bevegelsesmønstre» skrevet av Max Eastman mens han ennå trodde at han var leninist, beskrives denne typen som rettet mot «effektivitet og intelligent organisasjon... en sann gløde for en plan...forretningmessig organisasjon.» Av denslags, bemerket han, er Stalins Russland betatt.

«Det er et område som i det minste må unnskyldes i andre land – og definitivt ikke fordømmes ut fra synspunktet til en gal drøm som frigjøring av arbeiderne og dermed hele menneskeheten. Hos de som bygde den marxistiske bevegelsen og de som organiserte dens seier i Russland, var denne gale drømmen det sentrale motivet. De var, som noen nå er tilbøyelige til å glemme, ekstreme opprørere mot undertrykking. Lenin vil kanskje, når uroen rundt hans ideer stilner, bli stående som den største opprører i historien. Hans største lidenskap var å frigjøre mennesker... hvis vi må velge ett enkelt begrep for å oppsummere målet for klassekampen slik den er definert i Marx' skrifter, og spesielt i Lenins skrifter, er menneskelig frihet dets navn...»

Det kan tilføyes at Lenin mer enn en gang fordømte framstøt for totalplanering som en «byråkratisk utopi».

Det er en underavdeling av planismen som også fortjener et navn: la oss kalle den produksjonisme. Selvfølgelig er alle «for» produksjon, akkurat som alle er for dyden og det gode liv; men for slike

er produksjon den avgjørende prøve og mål for et samfunn. Russisk byråkratisk kollektivism er «progressiv» på grunn av statistikken for støpejernsproduksjonen (de samme typene overser vanligvis de imponerende statistikkene over produksjonsøkning under nazistenes eller japansk kapitalisme.) Det er i orden å knuse frie fagforeninger under Nasser*, Castro, Sukarno* eller Nkrumah* fordi noe som kalles «økonomisk utvikling» går foran menneskerettigheter. Dette hardkokte synet ble, selvfølgelig, ikke oppfundet av disse «radikalerne», men av hardbarka utbyttere av arbeidskraft under den kapitalistiske industrielle revolusjon; og den sosialistiske bevegelsen ble skapt gjennom å kjempe med nebb og klør mot denne «progressive» utbyttingens teoretikere. Også av denne grunn har apologetene for moderne autoritære «venstre»-regimer en tendens til å betrakte denne mosegrodde doktrinen som sosiologiens nyeste åpenbaring.

4. «KOMMUNIONISME». I sin artikkel fra 1930 kalte Max Eastman dette «det forente broderskaps mønster» av «forenings- eller fellesskaps sosialister»... «de som lengter med en blanding av religiøs mystisisme og dyrisk flokkfølelse etter menneskelig solidaritet». Det må ikke forveksles med solidaritetsfølelsen i streiker etc, og ikke nødvendigvis identifiseres med det som ofte kalles kameratskap i den sosialistiske bevegelsen eller en «fellesskapsfølelse» andre steder. Dets spesifikke innhold, som Eastman sier, er «en søken etter å gå opp i en totalitet, en søken etter å tape seg selv i favnen til et substitutt for Gud.»

Eastman peker her på kommunistpartiets skribent Mike Gold; et annet utmer-

ket eksempel er Harry F. Ward, partiets hardføre, geistlige medpassasjer hvis bøker teoretiserer denslags «oseanisk» lengsel etter å skrelle av seg ens individualitet. Bellamys notatbøker røper ham som et klassisk tilfelle:

Han skriver om lengselen etter «å absorbere inn i universets allmakt», hans «solidaritets-religion» reflekterer hans mistro til personlighetens individualisme, hans lengsel etter å oppløse selvet i en forening med Noe Større.

Denne spenningstilstanden er meget framtreddende i noen av de mest autoritære formene for sosialisme ovenfra og fins ikke sjelden i mildere former hos de filantropiske elitistene med kristen-sosialistiske synsmåter. Naturligvis blir denne form for «kommunionistisk» sosialisme alltid tiljublet som en «etisk sosialisme» og hyllet for sin skrekk for klassekampen, for det må ikke være noen konflikt inne i bikuben. Den har en tendens til å stille «kollektivism» opp mot «individualisme» (en falsk motsetning fra et humanistisk synspunkt), men hva den virkelig bestri-der er individualitet.

5. INFILTRASJONISME. Sosialisme Ovenfra framstår i mange varianter, av den enkle grunn at det alltid fins mange alternativer til massenes selvmobilisering nedenfra; men eksemplene som diskuteres her, deler seg gjerne i to familier.

I den ene er perspektivet å styrte det nåværende, kapitalistiske hierarkiske samfunnet for å erstatte det med en nytt, ikke-kapitalistisk hierarkisk samfunn basert på en ny type elite som herskende klasse. (Disse variantene er vanligvis betegnet som «revolusjonære» i sosialismens historier.) I den andre er perspektivet å infiltrere maktsentrene i det

bestående samfunn for å omdanne det – gradvis, uunngåelig – til en statliggjort kollektivism, kanskje molekyl for molekyl slik trær forsteines til agat. Dette er det karakteristiske kjennetegn på de reformistiske, sosialdemokratiske variantene av Sosialisme Ovenfra.

Selve uttrykket infiltrasjonisme [«permeationism»] ble oppfunnet som selvbeskrivelse av det vi allerede har kalt den «reneste» utgave av reformisme som noen gang har eksistert, Sidney Webbs fabianisme. All sosialdemokratisk infiltrasjonisme er basert på en teori om mekanisk uunngåelighet: den uunngåelige selv-kollektivisering av kapitalen ovenfra, som blir betraktet som ensbetydende med sosialisme. Press nedenfra (der det blir ansett som tillatelig) kan framskynde og lette prosessen, forutsatt at det blir holdt under kontroll for å unngå å skremme de selv-kollektiviserende. Således er de sosialdemokratiske infiltrasjonistene ikke bare villige til, men ivrige etter å «slutte seg til Etablisementet», heller enn å bekjempe det, uansett i hvilken egenskap de får slutte seg til, enten det er som bysegutter eller som statsråder. Typisk nok er funksjonen til deres bevegelse nedenfra først og fremst å utpresse makthaverne til å kjøpe dem opp med denslags muligheter for infiltrering.

Tendensen i retning kapitalismens kollektivisering er såvisst en realitet: som vi har sett går den ut på den byråkratiske kollektiviseringen av kapitalismen. Etter som denne prosessen har gått framover, har det samtidig sosialdemokratiet selv gjennomgått en forvandling. Den ledende teoretikeren for denne neo-reformismen i dag, C.A.R. Crosland, avviser som «ekstremistisk» den milde uttalelsen om

nasjonalisering som opprinnelig ble skrevet for det britiske arbeiderpartiets program av ingen ringere enn Sidney Webb (sammen med Arthur Henderson)! Antallet sosialdemokratier i Europa som har renset sine program for alt spesifikt antikapitalistisk innhold – et helt nytt fenomen i sosialismens historie – viser i hvor høy grad den pågående prosessen med byråkratisk kollektivisering er godtatt som en forsmak på forsteinet «sosialisme».

Dette er infiltrasjonisme som hovedstrategi. Det fører, selvfølgelig, til infiltrasjonisme som politisk taktikk, et tema vi ikke kan utdype her, bortsett fra å nevne dens mest framtrædende form i USA for øyeblikket: støtten til det demokratiske partiet og lib-lab koalisjonen rundt «Johnson-konsensusen», dens forløpere og etterkommere.

Dette skillet mellom disse to «familie» av Sosialisme Ovenfra er holdbart når det gjelder hjemmeavlet sosialisme, fra Babeuf til Harold Wilson; det vil si tilfeller hvor den sosiale basisen for den bestemte sosialistisk strømningen fins innenfor det nasjonale systemet, det være seg arbeideraristokratiet eller deklasserte elementer eller noe annet. Saken er forholder seg noe annerledes med de «sosialismene utenfra» som de nåværende kommunistpartiene representerer. Deres strategi og taktikk er til sjuende og sist avhengig av en maktbase utenfor alle hjemlige samfunnslag; det vil si av den byråkratisk-kollektivistiske herskerklassen i øst.

Kommunistpartiene har vist seg å være helt ulike alle slags hjemmeavlede bevegelser i sin evne til å alternere eller kombinere både den «revolusjonær»-opposisjonelle og den infiltrasjonistiske taktikk-

ken etter som det passer dem. Således kunne Det amerikanske kommunistpartiet svinge fra sin ultra-venstre-eventyrpolitikk «tredje periode» i 1928-34 inn i folkefrontperiodens ultra-infiltrasjonstaktikk, og så tilbake til ildsprutende «revolusjonisme» under Hitler/Stalin-pakt-perioden, og igjen, under den kalde krigens svingninger inn i ulike kombinasjoner av beggodeler. Med den nåværende kommunist-splittelsen langs linjen Moskva/Peking tenderer «krustsjovistene» og maoistene til å ta opp hver sin av de to taktikkene som tidligere hadde vekslet.

Derfor har det offisielle kommunistpartiet og sosialdemokratene i innenrikspolitikken ofte en tendens til å nærme seg hverandre gjennom infiltrasjonismen, men med utgangspunkt i ulike varianter av Sosialisme Ovenfra.

6. SOSIALISME UTENFRA. De foregående variantene av Sosialisme Ovenfra strever mot makten i samfunnets øverste lag; nå kommer vi til forventningene om unnsætning utenfra.

Troen på flygende tallerkener er en patologisk variant, messianisme er en mer tradisjonell form når «utenfra» betyr utenfor denne verden, men i denne sammenhengen betyr «utenfra» utenfor den sosiale kampen i hjemlandet. For kommunistene i Øst-Europa etter den andre verdenskrigen måtte Den nye orden importeres på russiske bajonetter, tyske sosialdemokrater i eksil kunne til slutt bare forestille seg frigjøringen av sitt eget folk ved en utenlandsk militær seiers nåde.

Fredstids-varianten er Sosialisme etter modell. Dette var, selvfølgelig, metoden til de gamle utopistene, som bygde sine mønsterkolonier ute i de øde amerikanske skogene for å demonstrere sitt

systems overlegenhet og omvende de vantro. I dag er det denne erstatingen for sosial kamp i hjemlandet som i økende grad er det vesentlige håpet for den kommunistiske bevegelsen i vest.

Mønstereksemplet sørger Russland for (eller Kina, for maoistene); og mens det er vanskelig å gjøre det russiske proletariats skjebne halv-attraktiv for arbeiderne i vest, selv med en god dose løgner, er det mer framgang å vente seg via to andre tilnærminger:

A. DEN RELATIVT PRIVILEGERTE stilling for byråkratiske og underdanige intellektuelle elementer i det russiske kollektivistiske systemet kan settes opp mot situasjonen i Vesten, hvor de samme elementene er underordnet kapitaleierne og forvalterne av rikdom. På dette punktet faller appellen til Sovjetsystemets statlige økonomi sammen med den historiske appellen middelklasse-sosialismen har til misfornøyde intellektuelle, teknologer, forskere og vitenskaplig ansatte, administrative byråkrater og organisasjonsmenn av ulike slag, som svært lett kan identifisere seg med en ny herskerklasse bygd på statlig makt heller enn pengeomakt og eierskap, og som derfor visualiserer seg selv som de mektige menn i en ikke-kapitalistisk men elitistisk struktur.

B. MENS DE OFFISIELLE kommunistpartiene er tvunget til å opprettholde fasaden av rettroenhet i noe som kalles «marxismen-leninismen», er det mer vanlig at nystalinismens seriøse teoretikere som ikke er knyttet til partiet, befri seg fra kravet. Én utvikling er åpent å gi fullstendig avkall på ethvert perspektiv for seier gjennom sosial kamp i de kapitalistiske landene. «Verdensrevolusjonen» blir gan-

ske enkelt ensbetydende med kommuniststatenes demonstrasjon av at deres system er overlegent. Dette er nå blitt lansert som tese av nystalinismens to ledende teoretikere, Paul Sweezy og Isaac Deutscher*.

Baran og Sweezys Monopoly Capitalism (1966) forkaster uten videre «den tradisjonelle marxistiske ortodoksiens svar – at industriproletariatet til slutt må reise seg i revolusjon mot sine kapitalistiske undertrykkere». Det samme gjelder alle andre utgrupper i samfunnet – arbeidsløse, landarbeidere, massene i ghettoene osv; de kan ikke danne en samordnet kraft i samfunnet.» Dermed er det ingen igjen; kapitalismen kan ikke utfordres effektivt innenfra. Hva skjer da? En vakker dag, forklarer forfatterne på siste side, «kanskje ikke i dette hundreåret», vil folket bli desillusjonert over kapitalismen «når verdensrevolusjonen spres og når de sosialistiske land viser med sitt eksempel at det er mulig» å bygge et fornuftig samfunn. Det er det hele. På den måten blir de marxistiske frasene som fyller de andre 366 sidene i dette essayet bare en besvergelse, akkurat som oppløsningen av Bergprekenen i St. Patricks Cathedral.

Det samme perspektivet blir presentert mindre direkte av en mer omskrirende forfatter i Deutschers The Great Contest. Deutscher formidler den nye sovjetiske teorien om «at vestlig kapitalisme vil bukke under ikke så mye – eller ikke direkte – på grunn av sine egne kriser og motsetninger som på grunn av sin manglende evne til å kunne måle seg med sosialismens resultater [dvs. kommuniststatene];» og seinere: «Man kan si at dette i en viss utstrekning har erstattet

marxismens perspektiv om en permanent sosial revolusjon.» Her har vi en teoretisk begrunnelse for det som lenge har vært den kommunistiske bevegelsens funksjon i Vesten: å være grensevakt og hjelpegutt for det konkurrerende og rivaliserende etablissementet i Øst. Framfor alt blir Sosialisme Nedenfra-perspektivet like så fremmed for disse professorene i byråkratisk kollektivismen som for kapitalismens apologeter ved de amerikanske universitetene.

Denne typen ny-stalinistiske ideologer er ofte kritiske til det nåværende Sovjet-regimet – et godt eksempel er Deutscher, fortsatt så langt som mulig unna å være en ukritisk apologet for Moskva, slik de offisielle kommunistene er. De må forstås som infiltrasjonister overfor den byråkratisk kollektivismen. Det som ser ut som en «sosialisme utenfra» sett fra den kapitalistiske verden, blir en slags fabianisme når den sees innenfor rammen av det kommunistiske systemet. I denne konteksten er «forandring kun ovenfra» et like fast prinsipp for disse teoretikerne som det var for Sidney Webb. Dette ble demonstrert blant annet ved Deutschers fiendtlige reaksjon mot det østtyske opprøret i 1953 og mot den ungarske revolusjonen i 1956, med den klassiske begrunnelsen at slike oppstander nedenfra ville skremme sovjetstyret vekk fra sin kurs med «liberalisering» gjennom gradvishetens uunngåelighet.

10. HVILKEN SIDE STÅR DU PÅ?

Fra synspunktet til intellektuelle som kan velge mellom ulike roller i den sosiale kampen, har Sosialisme Nedenfra-perspektivet historisk hatt liten appell. Selv innenfor den sosialistiske bevegelse-

sen har det hatt få konsekvente talsmenn, og ikke mange inkonsekvente heller. Utenfor den sosialistiske bevegelsen er, naturligvis, standardoppfatningen at slike ideer er visjonære, upraktiske, urealistiske, «utopiske»; idealistiske kanskje, men den Quijotiske. Folk flest er av natur dumme, korrupte, apatiske og stort sett håpløse, progressiv forandring må komme fra Overlegne mennesker som (viser det seg) ligner den intellektuelle som uttrykker disse tankene. Dette er teoretisk omsatt til en Oligarkiets jernlov* eller en elitismens blikklov, som på en eller annen måte inneholder en plump teori om uunngåelighet – uunngåeligheten av «forandring kun ovenfra».

Uten å gjøre noe forsøk på å gjennomgå med få ord argumentene for og imot dette svært utbredte synet, kan vi merke oss den sosiale rollen det spiller, som elitistens selvrettferdiggjørende rite. I «normale» tider når massene ikke er i bevegelse, krever denne teorien kun at man peker med forakt, og avviser all historie om revolusjoner og sosiale opprør som foreldet. Men tilbakevendende revolusjonære oppstander og sosial uro, kjennetegnet nettopp ved at de tidligere inaktive massene trenger seg inn på den historiske scenen og typisk for perioder når grunnleggende sosial forandring står på dagsorden, er akkurat like så «normalt» i historien som de mellomliggende periodene av konservatisme. Når den elitistiske teoretikeren derfor må oppgi posituren som vitenskapelig iakttaker som bare forutsier at folkemassen alltid vil forholde seg passiv, idet han blir stilt overfor den motsatte virkeligheten der en revolusjonær masse truer med å velte maktstrukturen, er han typisk nok ikke sein med å slå over i et helt annet spor:

å stemple masseintervensjon nedenfra som et onde i seg selv.

Faktum er at valget mellom Sosialisme Ovenfra og Sosialisme Nedenfra for den intellektuelle i bunn og grunn er et moralsk valg, mens det for de arbeidende massene som ikke har noe sosialt alternativ er en nødvendighet. Den intellektuelle kan ha muligheten til å «slutte seg til etablissementet», noe arbeideren ikke har. Den samme muligheten fins for arbeiderledere, som idet de stiger ut av sin klasse blir stilt overfor et valg de ikke hadde tidligere. Presset i retning tilpassning til herskerklassens sed og skikk, presset mot borgerliggjøring, blir sterkere etterhvert som personlige og organisasjonsmessige bånd nedover svekkes. Det er ikke vanskelig for en intellektuell eller en byråkratisert tjenestemann å overbevise seg selv om at infiltrasjon i og tilpassning til maktapparatet er den smarte måten å gjøre det på, når det også åpner for (viser det seg) å ta del i innflytelsens og velstandens privilegier.

Det er derfor et ironisk faktum at Oligarkiets jernlov er jernkledt først og fremst for de intellektuelle elementene som skaper den. Som sosialt sjikt (dvs. bortsett fra enestående enkeltindivider) har de intellektuelle aldri hatt for vane å reise seg mot den etablerte makten på en måte som er noe i nærheten av slik den moderne arbeiderklassen har gjort igjen og igjen gjennom sin relativt korte historie. Hjernearbeider-sektoren av den eiendomsløse middelklassen fungerer stort sett som ideologiske lakeier for de etablerte makthaverne, men blir likevel samtidig drevet til misnøye og vantrivsel av dette forholdet. Lik mang en annen tjener tenker denne Admirable Crichton*, «Jeg er et bedre menneske enn min

herre, og hvis forholdene hadde vært annerledes skulle vi få se hvem som skulle bøye kne.» Mer enn noen gang i vår tid, når tilliten til det kapitalistiske systemet svekkes mer og mer verden over, er det nærliggende for ham å drømme om et samfunnssystem hvor han kan komme til sin rett, hvor hjernen skal styre og ikke hender eller pengesekker; hvor han og hans likemenn vil bli kvitt eiendommens trykk gjennom avskaffelse av kapitalismen og befridd for trykket fra de mer tallrike massene gjennom avskaffelsen av demokratiet.

Han behøver heller ikke å drømme så langt, for eksisterende utgaver av et slikt samfunn ser ut til å ligge rett for øynene på ham, de kollektivistiske i Øst. Selv hvis han forkaster disse utgavene, av forskjellige gode grunner inkludert Den kalde krigen, kan han i teorien skape sin egen versjon av en «god» byråkratisk kollektivism, som kan kalles «meritokrati» eller «bedriftslederisme» eller «industrialisme», eller hva du vil i USA; eller «afrikansk sosialisme» i Ghana og «arabisk sosialisme» i Kairo; eller forskjellige andre slag sosialisme i andre deler av verden.

Karakteren av valget mellom Sosialisme Ovenfra og Sosialisme Nedenfra kommer klarest fram i forbindelse med et spørsmål hvor det fins en betydelig grad av enighet liberale, sosialdemokratiske og stalinistiske intellektuelle i dag. Dette er den påståtte uungåeligheten til autoritære diktaturer (barmhjertige despotier) i de nye statene særlig i Afrika og Asia – f.eks. Nkrumah, Nasser, Sukarno o.a. – diktaturer som knuser både uavhengig fagbevelse og all politisk opposisjon og organiserer for å maksimere utbyttingen av arbeidskraft, for å suge ut av de

arbeidende masser tilstrekkelig kapital til å påskynde industrialiseringen i det tempo de nye herskerne ønsker. Dermed er «progressive» kretser, som engang ville protestert mot urett overalt, til hittil uovertruffen grad blitt automatiske apologeter for ethvert autoritært styre som betraktes som ikke-kapitalistisk.

Bortsett fra den økonomisk-deterministiske begrunnelsen som vanligvis blir gitt for denne holdningen, er det to aspekter ved spørsmålet som belyser hva dette i det store og hele handler om:

A. DET ØKONOMISKE argumentet for diktatur, som gir seg ut for å bevise nødvendigheten av halsbrekkende industrialisering, har uten tvil meget stor vekt for de nye byråkratiske makthaverne – som imidlertid ikke er smålige med egen fortjeneste og forherligelse – men det er ikke i stand til å overbevise arbeideren nederst på stigen om at han og hans familie må finne seg i hard utbytting og mye svette i en del generasjoner framover, for å oppnå en rask kapitalakkumulasjon. (Det er faktisk derfor halsbrekkende industrialisering forutsetter diktatorisk kontroll.)

Det økonomisk-deterministiske argumentet er rasjonaliseringen av et herskerklasse-synspunkt, det får menneskelig mening bare fra et herskerklasse-synspunkt, som selvfølgelig alltid identifiseres med «samfunnets» behov. Like rimelig er det at arbeiderne nederst på stigen må bekjempe denne superutbyttingen for å forsvare sin elementære menneskelige verdighet og livskvalitet. Slik var det også under den kapitalistiske industrielle revolusjon, da «de nye utviklingslandene» befant seg i Europa.

Det er ikke bare et spørsmål om et

eller annet teknisk-økonomisk argument, men om sider i en klassekamp. Spørsmålet er: Hvilken side står du på?

B. DET BLIR ARGUMENTERT med at folkemassen i disse landene er for tilbaketilgende til å kontrollere samfunnet og dets regjering; og dette er utvilsomt sant, ikke bare der. Men hva følger av dette? Hvordan blir et folk eller en klasse i stand til å styre selv?

Bare ved å kjempe for det. Bare ved å føre kamp mot undertrykking – undertrykkingen fra de som forteller dem at de er uegnet til å styre. Bare ved å slåss for demokratisk makt utdanner de seg selv og hever seg opp til det nivå der de er i stand til å utøve denne makten. Det har aldri vært noen annen måte for noen klasse.

Selv om vi har sett på en bestemt type forsvarstale, er det faktisk slik at de to punktene som kom fram gjelder over hele verden, i ethvert land; i-land eller u-land, kapitalistisk eller stalinistisk. Da demonstrasjonene og boikottene til negrene i Sydstatene var i ferd med å skape vanskeligheter for president Johnsson i det han stod foran et valg, var spørsmålet: Hvilken side står du på? Da det ungarske folket reiste seg til opprør mot de russiske okkupantene, var spørsmålet: Hvilken side står du på? Da det algierske folket kjempet for frigjøring mot den «sosialistiske» regjeringen til Guy Mollet, var spørsmålet: Hvilken side står du på? Da Cuba ble invadert av Washingtons marionetter, var spørsmålet: Hvilken side står du på?, og når Cubas fagforeninger blir overtatt av diktaturets kommissærer, er spørsmålet også: Hvilken side står du på?

Fra den første samfunnsdannelsen har det ikke vært ende på teorier som

«beviser» at tyranniet er uungåelig og at frihet gjennom demokrati er umulig; det fins ingen mer bekvem teori for en herskerklasse og dens intellektuelle lakeier. Dette er selvpoppfyllende profetier, siden de forblir sanne bare så lenge de blir ansett som sanne. Til sjuende og sist er den eneste måten å bevise at de er falske, selve kampen. Denne kampen nedenfra er aldri blitt stoppet av teoriene ovenfra, og den har forandret verden gang på gang. Å velge en av formene for Sosialisme Ovenfra er å skue bakover til den gamle verden, til den «gamle skiten». Å velge Sosialisme Nedenfra er å stadfeste begynnelsen på en ny verden.

NOTER OG ORDFORKLARINGER TIL SOSIALISMENS TO SJELER:

Admirable Crichton, the - skuespill skrevet av J.M. Barrie i 1957. Baserer seg på James Crichton, skotte, født i 1560.

Andre Internasjonale, den - Sammenlutning av sosialistiske og kommunistiske (den gang kalt «sosialdemokratiske») organisasjoner, stiftet i 1889 på grunnlag av sterke arbeiderpartier som var vokst fram i Europa. Fremmet en rekke krav som 8-timers dag og arbeidsvern, og proklamerte 1. mai som arbeidernes dag. Drev aktivt fredsarbeid før 1. verdenskrig, men ble splittet da krigen brøt ut. Lenin og bolsjevikene brøt med internasjonale fordi andre lands arbeiderpartier støttet sine egne borgerskap i krigen (f.eks. det tyske partiet), bolsjevikene tok merkelappen «kommunister» for å skille seg fra disse sosialdemokratene.

Babeuf, Francois Noël - (1764-97)
B. Var lederen for den sammenslutning av jakobiner-demokrater og kommunister som kalte seg «likhetsvennene» og som forsøkte å snu den reaksjonære vendin-

gen den franske revolusjon tok etter Robespierres død. B. led nederlag og ble henrettet.

Babouvist - Tilhenger av Babeuf.

Bakunin, Mikail - (1814-76) Russisk anarkist. Aktiv deltaker i revolusjonære bevegelser i Europa mellom 1848 og 1870. Var i opposisjon i den første Internasjonale og mange andre steder.

Bernstein, Eduard - (1850-1932) Tysk sosialdemokrat, forfatter og politiker. Grunnla revisjonismen som fikk innflytelse på det moderne sosialdemokratiet.

Bismarck, Otto von - (1815-98). Tysk statsmann. Tysk kansler fra 1871-90. Kjent som jernkansleren.

Blanc, Louis - (1811-82). Fransk utopisk sosialist, historiker og journalist.

Blanqui, Louis Auguste - (1805-81) Fransk revolusjonær forfatter og politiker, aktiv deltaker i revolusjonære kamper i Frankrike 1827-71. Satt store deler av sitt liv i fengsel. Lenin kritiserte B. for å ikke ta tilstrekkelig hensyn til at opprør må ha støtte i klassen og ikke bare i en sammensvergelse eller i et parti, i artikkelen «Marxisme og opprør».

Cabet, Etienne - (1777-1856) Fransk utopisk sosialist.

Castro Ruz, Fidel - (f.1927) Ledet 26. juli-bevegelsen som styrte Batista-regimet på Cuba i 1959. Statsminister 1959-76. Generalsekretær i Cubas kommunistiske parti fra 1965.

Catalina - Lucius Sergius (ca. 108-62 f.kr.) var en ruinert aristokrat som håpet på å komme til makten i Rom ved folkemassens hjelp, derfor lovt han dem å gjennomføre konfiskasjon av de rikes jord. Blir sett på som en fortsettelse av den striden som Graccherne (se egen note) førte.

De Leon, Daniel - (1852-1914) Betydelig fører i den sosialistiske bevegelse (sosialistiske arbeiderparti) i USA. Ble kjent for å drive usedvanlig aktiv kamp mot reformistene i fagbevegelsen og var en av de første til å ta avstand fra dem fordi han mente at de var borgerskapets agenter som skulle ødelegge for proletariatet. Gikk inn for å danne en sosialistisk/revolusjonær fagbevegelse og var med på å danne I.W.W. (International Workers of the World). Lenin mente han var syndikalist.

Deutscher, Isaac - (1907-67) Polsk-britisk forfatter. Kjent for sine bøker om Sovjetunionen og biografier om Stalin og Trotskij.

Duhring, Karl Eugen - (1833-1921) Tysk filosof og økonom, skrev en rekke verker. Ble av Marx og Engels kalt utopist, senere blitt kalt positivist.

Fabian Society, the - Britisk organisasjon grunnlagt i 1884 for å fremme fredelig, gradvis overgang til sosialisme. De avviste marxismen og behovet for voldelig klassekamp. De var sentrale i å danne The Labour Party (eng. arbeiderpartiet). (Fabian betyr nølende eller utsettende - for eksempel i forbindelse med taktikk)

Filantrop - (av gresk, filos=venn, anthropos=menneske) Kjærlighet til mennesket, menneskevenn.

Fourier, Charles - (1772-1837) Fransk utopist. Drev litterær virksomhet hvor han kritiserte kapitalismen og bygde opp et filosofisk-politisk tanke-system for et nytt, bedre og harmonisk samfunn.

Graccherne - Gammel romersk plebeier-familie (plebei: fri mann i antikens Rom som hadde gått i tjeneste hos en patrisier, som var av de opprinnelige slekter i Rom) som kjempet mot senatet

i Rom på 200-100 tallet f.Kr. G. kjempet for økonomiske jordreformer til fordel for de eiendomsløse som hadde kommet inn til byen fra landsbygda etter at slaveriet hadde fjernet livsgrunnlaget deres, og for utvidelse av demokratiet i Rom.

Hitler-Stalinpakten - Ikke-angrepsavtale mellom Hitler-Tyskland og Sovjetunionen i forkant av 2. verdenskrig som gjorde det mulig for Tyskland å invadere Polen i 1939. Denne avtalen ble definitivt brutt da Tyskland angrep Sovjetunionen sommeren 1941.

I.W.W. - Industrial Workers of the World (Verdens industriarbeidere). Revolusjonær internasjonal fagorganisasjon stiftet i 1905 – organiserte arbeiderne etter bransje, ikke etter faggrupper. Målet var å samle alle faglærte og ufaglærte med det formål å styrte kapitalismen og bygge sosialismen. Lederne ble arrestert under 1. verdenskrig, og en del av medlemmene ble bolsjevikere. Organisasjonen datt sammen etter det.

Jakobinerklubben - Politisk organisasjon under den franske revolusjon. Opprinnelig en sammenslutning av de mest radikale medlemmene av nasjonalforsamlingen. De var under revolusjonen uttrykk for den mest revolusjonære og ytterliggående delen av borgerskapet. J. ble lukket etter at Robespierre (en sentral figur i Jakobinerklubben) ble drept i 1794.

Kautsky, Karl Johann - (1854-1938) Marxistisk teoretiker som bl.a. inspirerte Lenin. Ledende teoretiker i 2. internasjonale. Han støttet ikke den revolusjonære bevegelsen rundt 1. verdenskrig – men støttet heller ikke krigen.

Lassalle, Ferdinand - (1825-64) Ledet den tyske arbeiderbevegelse i 1860-årene. Stiftet den første selvstendige arbeiderorganisasjon i Tyskland.

Lib-lab el. liberal-labour - liberale og arbeiderorg.

List, Friedrich - (1789-1846) Tysk sosialøkonom. Rettet kritikk mot den engelske sosialøkonomi som han mente tjente engelske industriinteresser, men førte til ruin for mer tilbakeleggende stater.

Lykúrgos - etter sagnet Spartas lovgiver, skal ha levd i 9. århundre f.Kr. Den lovgivning som sagnet tillegger L. skyldes en lengre utvikling enn én mann kan ha stått for. L. er en sagnfigur.

Monthly Review av Paul Sweezy - Marxistisk magasin hvor bl.a. Paul Sweezy er redaktør. Første utgave i 1949.

More, Thomas - (1478-1535) Engelsk statsmann og politisk tenker. Kom fra en velstående borgerslekt, faren var jurist. Forfatter av boka «Utopia» hvor ordet utopi kommer fra. Utfra denne boka tolker noen at M. vil avskaffe privateiendommen og har en slags kristen, kommunistisk verdensanskuelse. Henrettet av Henrik den 8. da han var uenig med kongen i spørsmålet om å beslaglegge kirkegodset under reformasjonen.

Morris, William - (1834-1896), eng. dikter og politiker. Dannet i 1884 «The Socialist League». Deltok aktivt som agitator men trakk seg ut da anarkistene tok ledelsen omkring 1890. Skrev en rekke lyriske verker med bl.a. middelaldermotiver, som f.eks. «The Story of Sigurd the Volsung».

Moskvaprosessene - Særlig betegnelse for tre store rettssaker i Sovjetunionen 1936-38 som ledd i de utrensninger Stalin satte i gang etter drapet på Kirov i desember 1934. Mange ble dømt til døden for forræderi. Mange av de dømte ble rehabilitert under «avstalinseringen». Anklagene var trolig stort sett falske, og mange dommer ble bygd kun

på tilståelser, selv om tilståelsene virket lite troverdige. En del av rettssakene var parodier på god rettspraksis. I 1990 ble alle de dømte rehabilitert. Det er uenighet om hvor mye av utrenskningene som bør tilfalle Stalins konto og hvor mye andre aktører utnyttet «heksejakt»-stemningen som rådet i denne perioden. Det er også uenighet om hvor viktig drapet på Kirov egentlig var.

Münzer, Thomas – (1489-1525) Tysk protestant-reformist. Han var Luthers samarbeidspartner i 1519, men ble mer kontroversiell både teologisk og politisk hvor han beveget seg i radikal retning. Han stod på bøndernes side i bonde-krigene (1524-26), som var opprør fra bøndernes side mot adelen. Opprøret ble slått ned og Münzer halshogd.

Nasser, Gamal Abdal - (1918-70) Egyptisk offiser og politisk leder. President i den egyptiske republikk 1956-70. Han institusjonaliserte omfattende jordreformer, økonomiske og sosiale utviklingsprogram. Samlingsfigur for den såkalte pan-arabiske nasjonalismen.

New Deal - Et innenlandsk reformprogram fra Pres. Franklin D. Roosevelt i USA, som hadde til hensikt å gjenoppbygge økonomien etter den store depresjonen på 20-tallet. I dette lå bl.a. opprettelsen av Social Security som skulle sørge for et minimums-velferdstilbud til innbyggerne.

Nkrumah, Kwame - (1909-72) Ghanansk politiker. Statsminister i Gullkysten 1952-57 og etter frigjøringen i den nyopprettede staten Ghana 1957-60, president til 1966 da han ble avsatt ved et kupp mot hans diktatoriske styre.

National Rifle Association - høyreorientert organisasjon som arbeider mot re-

gulering av våpensalg i USA.

Oligarki - Betyr fåmannsvelde. Brukt av Aristoteles.

Oligarkiets jernlov - Betegnelsen på en teori utformet av Robert Michel (1876-1936), tysk-født italiensk politisk sosiolog og økonom. I korthet hevder teorien at alle politiske partier, medlemsorganisasjoner og fagorganisasjoner uunngåelig tenderer mot oligarki, autoritære prinsipper og byråkrati. Dette som resultat av behovet for effektiv styring via en administrasjon og for å hindre intern opposisjon og for å stå mot ytre press. Robert Michel så senere dette ikke bare som uunngåelig, men også som nødvendig – han motsatte seg ikke fascismens vekst og maktovertakelse i Italia.

Owen, Robert - (1771-1858) Engelsk utopist. Var selv kapitalist, men skilte seg ut ved at han innførte en del progressive reformer til fordel for arbeiderne.

Pantheon - gr. term opprinnelig brukt om tempel til ære for alle gudene. Senere blitt brukt om praktbygning eller kirke hvor et lands fremste personer ligger begravet – minnehall.

Platon – (427?-372 f.Kr.) Gresk filosof, elev av Sokrates, lærer for Aristoteles. Åpnet filosofiskolen Akademiet i Athen. Utviklet sin berømte idélære og skrev en rekke bøker formet som dialoger mellom Sokrates og andre. I et større verk, Staten, presenterer han sitt syn på den ideelle stat, med bl.a. en klar tredeling av befolkningen (der kvinnene ikke var regnet med) i 1) filosofene, som skal styre staten, 2) krigerne, som skal beskytte staten og til sist 3) håndverkerne og bønderne som skal produsere. Han var en klar motstander av demokratiet som fantes i Athen på den tiden.

Plutark – (50-120 e.Kr.) Gresk forfatter som utgav en rekke skrifter om religiøse, historiske og filosofiske emner. Mest berømt for sitt verk «Sammenlignende levnetsbeskrivelser» som inneholder 46 biografier om berømte menn fra oldtiden.

Proudhon, Pierre Joseph - (1809-65) Fransk sosialistisk forfatter – betydelig anarkistisk teoretiker.

Pythagoras – gr. filosof og matematiker, levde i det 6. årh. før Kristus. Reiste til syd-Italia (den gangen stor-grekenland) og dannet et religiøs-filosofisk, politisk samfunn – det Pythagoreiske forbund. Det fins lite kunnskap om hva dette samfunnet til P. bestod i, men det vi vet er bl.a. at de trodde på sjelevandring og i den forbindelse levde på et minimum av mat o.l. for å holde seg «rene». Forbeholdt menn. P. og hans elever gjenoppdaget viktige matematiske sammenhenger som bl.a. kineserne visste om fra før.

Rabelais – (ca. 1490-1553) Fransk forfatter.

Saint-Simon, Claude Henri de - (1760-1825) Fransk utopisk sosialist. Ville bygge et nytt samfunnssystem med vitenskapelig styring av den kapitalistiske produksjonen til fordel for alle samfunnsklasser. Rettet inn sin agitasjon overfor kapitalistklassen selv.

Shaw, George Bernard - (1856-1950) Irsk dramaforfatter og kritiker. Vant Nobel-prisen i litteratur i 1925. Var med i the Fabian Society. Han skrev The Intelligent Woman's Guide to Socialism and Capitalism (1928).

Sine qua non - Betyr: Uten dette intet. Kan brukes i betydningen at hvis ikke dette skjer først, kommer vi ikke videre. «Dette er et Sine qua non».

Sparta – Bystat i antikken som lå i stadige feider og kriger med Athen. S. er

den naturlige hovedstad for den store og fruktbare lakoniske slette. Kjent for en annen styreform enn demokratiet i Athen og berømt for sin vektlegging av disiplin og krigertrening for unge gutter og jenter. I den øverste herskende klassen (Spartanerne) var det ikke lov til å eie gull og sølv. Det var for å sikre likhet blant borgerne. De hadde ellers en stor gruppe av statsslaver (helóter) og en undergruppe av frie borgere (perioiker) som var frie, men under Spartanerne. Den herskende klassen ble gjennom sin unike sosiale organisasjon en stående, kampklar hær, som bidro til at Sparta spilte en viktig rolle i gresk politikk i hele antikken.

Sukarno, Achmed - (1901-70) Indonesisk politiker. Erklærte opprettelsen av den indonesiske republikk 1945, valgt til president for Indonesias forente stater 1949. Måtte søke avskjed 1967 og hadde senere husarrest.

Syndikalisme - S. stammer fra et fransk ord som betyr fagbevegelse (syndicat=fagforening). S. var en opposisjonsbevegelse rettet mot sosialdemokratiet, faglig byråkrati og gamle fagforeningsmetoder. Oppstod i Fr. på slutten av 1800-tallet. En del syndikalister viser tydelig slektskap med anarkismen og kalles derfor for anarko-syndikalister.

Webb, Beatrice Potter - (1859-1947) og Webb, Sidney – (1859-1947). De jobbet sammen som ledere i the Fabian Society. De var sentrale i å danne London School of economics. Sidney Webb ble valgt til parlamentet i 1922.

Wilson, Woodrow – (1856-1924) President i USA 1913-21. Fikk Nobels fredspris i 1919.

Woodcock, George – (1912-1995) Kanadisk poet, kritiker og historiker. Anarkist.

EN ANNEN VERDEN...

...ER MULIG

RØD VALGALLIANSE

Osterhausgate 27, 0183 Oslo | Tlf.: 22 98 90 50
Fax: 22 98 90 55 | E-post: rv@rv.no | www.rv.no